

Orgelkunst

152 jaargang 39
maart 2016

Ghislain Potvlieghe 80
Jean Langlais en het orgeloeuvre van Franck
Orgels in Viversel, Antwerpen & Leuven

Orgelkunst is een driemaandelijks tijdschrift over orgelcultuur dat verschijnt per 1 maart, 1 juni, 1 september en 1 december
opgericht in 1978
ISSN 0776-9350

Uitgave

Orgelkunst vzw, Overhemstraat 28a, BE-3320 Hoegaarden
[t] +32 (0)16 76 52 99
mail@orgelkunst.be
www.orgelkunst.be
ondernemingsnummer: BE 0421 446 885

Verantwoordelijke uitgever

Luk Bastiaens [e] luk.bastiaens@orgelkunst.be

Erevoorzitter Kamiel D'Hooghe; Ereondervoorzitter Marc Van Driessen (†2015)

Redactieraad

hoofdredacteur: Luk Bastiaens [e] luk.bastiaens@orgelkunst.be
eindredacteur: Stijn Hanssens [e] stijnhanssens@hotmail.com
redactie: Nico Declerck, Joël Hooybergs, Joris Potvlieghe, Pieter Vanhaecke, Lieve Van de Rostyne, Bart Wuilmus

Administratie Lene Vandenbergh [e] mail@orgelkunst.be

Abonnementen 2016

België: € 33 (voltijdse studenten: € 25)
Europa: € 45
Buiten Europa: € 50
Steun Orgelkunst: vanaf € 60

Betalingen abonnementen

enkel via rekeningnummer BE09 4366 2049 9157 | BIC: KREDBEBB
t.n.v. Orgelkunst vzw, Overhemstraat 28a, BE-3320 Hoegaarden

Overige publicaties & advertentieopgave

Informatie: www.orgelkunst.be | mail@orgelkunst.be

Aan dit nummer werkten mee

Marie-Louise Langlais [e] ml.langlais@wanadoo.fr
Dick Zweers [e] dick.zweers320@kpnmail.nl

Vertalingen

Joël Hooybergs (f), Daniël David (e), Patrick Collon (e)

Jaargang 39

Beste lezer

Voor u ligt het eerste nummer van de 39e jaargang. Wij brengen o.m. een tussentijds verslag uit van twee belangrijke orgelprojecten die in Vlaanderen volop in uitvoering zijn: enerzijds de restauratie van het grootste historische orgel in Vlaanderen: het Schyven-orgel van de Antwerpse kathedraal uit 1890 met vier klavieren, pedaal en zomaar eventjes 90 registers en anderzijds de bouw van een nieuw barokorgel in Leuven met 38 stemmen verdeeld over twee manualen en pedaal: een getrouwe kopie van het Contius-orgel uit Liepaja van 1774. De werkzaamheden aan beide instrumenten worden internationaal gevolgd. De uitdagingen zijn niet min: in Antwerpen wil men de klankuitstraling verbeteren door enkele belangrijke ingrepen in het oorspronkelijke concept. Klachten over een te gering klankvolume waren er al immers bij de oplevering in 1891. In Leuven tracht men met het nieuwe orgel bakens te verzetten in de (re-)constructie van een laat-barok orgeltype, verder deinend op het succesverhaal van Göteborg. Ook hier spelen tal van synergieën die het project ten goede komen.

Sommigen onder u ontvangen bij deze eersteling van 2016 een herinneringsbrief om hun abonnement te hernieuwen. Mogen wij u verzoeken dit spoedig te willen doen?

Dank overigens aan allen die hun contributie reeds hebben betaald. De vele steunabonnementen die we ontvangen, helpen ons het tijdschrift verder uit te bouwen.

Tenslotte geven we ook nog mee dat onze website www.orgelkunst.be werd geüpdatet.

LUK BASTIAENS

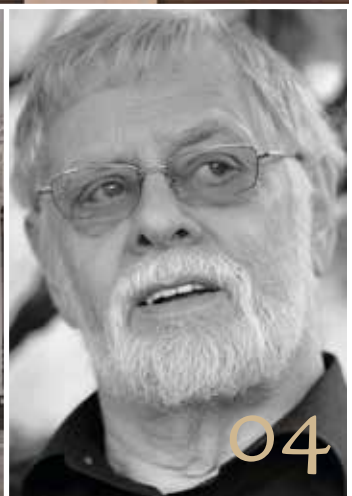
Voorzijde Het Van Peteghem-orgel (1778) in de Sint-Martinuskerk te Haringe. Foto © Luk Bastiaens

Achterzijde De speeltafel van het Van Peteghem-orgel (1778) in de Sint-Martinuskerk te Haringe. Foto © Luk Bastiaens

Inhoud

maart 2016 | nummer 1

- 04 **Luk Bastiaens**
Ghislain Potvlieghe 80 —
organograaf en orgelmaker

- 20 **Marie-Louise Langlais**
Jean Langlais en het onderricht
van het orgeloeuvre van César Franck

- 24 **Dick Zweers**
Het Pereboom & Leijser-orgel in de
Sint-Quirinuskerk te Viversel gerestaureerd

- 30 **Luk Bastiaens**
De heropbouw van het Schyven-orgel
in de Antwerpse kathedraal

- 34 Het Contius-orgel te Leuven voorgesteld

- 36 **Nieuwe uitgaven**

- 41 **Berichten**

- 45 **Concerten**

- 46 **Overzicht tijdschriften**

Ghislain Potvlieghe 80

organograaf & orgelmaker

Naar aanleiding van zijn tachtigste verjaardag, blikken we met organograaf en orgelmaker Ghislain Potvlieghe [Brugge, 5 april 1936] terug op een brok Vlaamse orgelgeschiedenis. Voor menig orgelliefhebber van de jongere generatie zal uit dit gesprek duidelijk worden dat er in de Vlaamse orgelwereld van de zestiger jaren uit de vorige eeuw tot op vandaag veel is veranderd.

Ghislain Potvlieghe mag beschouwd worden als een pionier die o.m. een eerste grote synthese maakte van de Zuid-Nederlandse orgelgeschiedenis. Hij stond eind de jaren zestig met enkele gelijkgezinden op de barricade voor het herwaardering van het Vlaams orgel dat bejegend diende te worden als een historisch monument. Zelf werd hij halfweg de jaren zeventig orgelmaker om vanuit het ambacht en de traditie van weleer een baken uit te zetten voor een conserverend orgelrestauratiebeleid in Vlaanderen. Ghislain Potvlieghe stond mee aan de wieg van dit tijdschrift waarin meerdere artikels van zijn hand verschenen. Zijn omvangrijke bibliografie is als bijlage bij dit interview opgenomen, evenals zijn orgelwerkenlijst.

Leeftijd heeft op Ghislain Potvlieghe weinig greep. Zijn zwierige taal - rad van tong - en liefde voor het orgel zijn er met de tijd niet minder op geworden. De tanende belangstelling voor dit instrument binnen de huidige maatschappelijke en kerkelijke context baart hem evenwel zorgen.

De kiem van Ghislain Potvlieghes interesse voor het orgel ligt bij het vermaarde Van Peteghem-orgel in Haringe toen hij er een concert registreerde van Gabriël Verschraegen. Hier volgt het relaas van een intens en boeiend gesprek.

Ik ben 'toevallig' in 1936 geboren te Brugge maar verhuisde al snel naar Laken. Mijn familie is afkomstig uit West-Vlaanderen waar enkele familieleden muziek maakten. Zelf wou ik eigenlijk al van kinds af aan piano spelen. Toen ik wat ouder werd, vond mijn vader dat ik mijn toekomst moest veilig stellen en koster-organist worden en paternosters, kerkboeken en zo verkopen. In die tijd kon dat overigens nog wel eens aardig lukken.

Wanneer ben je gestart met je muziekstudies?

Midden de jaren 1950 ging ik orgel studeren aan het Koninklijk Conservatorium te Brussel bij Charles Hens [1898-1967]. Charles Hens was een merkwaardige persoonlijkheid, een nederig man die naar zijn kwaliteiten te

weinig bekend geworden is. Het dikkerdje op korte beentjes was een kleurrijke figuur en leek wel dertig jaar ouder dan hij werkelijk was. Hij was een stille, vaderlijke levensgenieter met een eerder volks karakter en tegelijkertijd een intellectueel met een brede visie op de Franse romantische orgelkunst. Met een speelse verbeeldingskracht boeide hij ons. Zo vertelde hij ons over een ontmoeting met Igor Stravinsky die met een veelbetekend afstoffend gebaar

Charles Hens (1898-1967)

over zijn schouder wreef en zo zijn mening over de orgelmuziek van Charles-Marie Widor te kennen gaf. Hij hield ons in zijn greep met allerlei wetenswaardigheden over César Franck en Jehan Alain. En dan zijn kritische blik op het werk van Liszt... de virtuoze 'pratelaar'... Ik begin warempel te vermoeden dat bij Hens de oorsprong van mijn zin voor recenseren wortel heeft geschoten. Curieus hoe ik tegenwoordig de orgelcomposities die hij ons onderwees nu op een enigszins andere wijze hoor vertolken dan in zijn interpretatie: nu veel virtuozier bijvoorbeeld. Bestaan er nog opnames van Hens' vertolkingen? Die zou ik nog wel heel graag willen horen.

We kregen les op het toen nog originele Cavaillé-Coll-orgel in de concertzaal van het conservatorium. Het eerste werk dat ik instudeerde, was de partita 'O Gott, du frommer Gott' van Bach. Als ik nu nog een partituur bestudeer, denk ik vaak hoe hij die zou hebben aangepakt. Hij heeft mij een manier van fraseren en ook een studiemethodiek meegegeven. Ja, hij kende zijn métier. Maar onvergetelijk is de uitermate zware tractuur van het Cavaillé-Coll-orgel. Hens zou dat probleem met Flor Peeters hebben

besproken: zo werd o.m. geopteerd om de originele speeltafel te vervangen door een draaiende: het publiek zou dan de organist ook zien spelen! De transformatie van het orgel gebeurde in 1960. Mijn studie in het zogenaamde tweetalige Koninklijk Muziekconservatorium in Brussel verliep niet rimpelloos: zo werd de cursus muziekgeschiedenis er enkel in het Frans gegeven; de leraar solfège gaf van achter de piano les in het plat Brussels. Hoe diende ik deze examens in het Frans af te leggen? Ook voor orgel waren er enkele problemen. We dienden gregoriaanse melodieën vlot te kunnen begeleiden. Eigenlijk wou ik geen kerkorganist worden; compositie interesseerde mij vooral. Kortom, een herschikking van de opleiding drong zich op.

Je besloot vervolgens een pauze in te lassen en je legerdienst te vervullen?

Inderdaad. Van 1956 tot 1958 vervulde ik mijn legerdienst waar ik het 'soldatenuurtje' kon presenteren: een programma waarbij verzoekplaatjes van de militairen werden gedraaid. Ik diende eerst deel te nemen aan een examen. In de jury zetelde toen o.m. Gaby Moortgat, als diensthoofd verbonden aan de toenmalige BRT [Belgische Radio en Televisie]. Wat later vroeg hij mij wat ik zoal deed. Onze wederzijdse orgelinteresses leidden tot een ware vriendschap. Zijn vader, Alfons Moortgat [1881-1962] was organist-componist.

Je trok nadien naar Gent omwille van Marcel Boereboom.

Marcel Boereboom [1902-1985] doceerde muziekgeschiedenis aan het Koninklijk Conservatorium van Gent. Hij was misschien geen flamboyant spreker maar wel de knappe muzikrecensent van de krant 'De Standaard' die tot in zijn muziekgeschiedenisboeken een bijzonder verfijnde en poëtische pen hanteerde. Elke les die Boereboom gaf, werd een onvergetelijke spreekbeurt. Hij kaderde de muziekgeschiedenis in een algemene cultuurgeschiedenis en maakte verbindingen met de schilder- en beeldhouwkunst, met de literatuur enz... Ja, ik voel me nog steeds als een van zijn studenten!

Op het conservatorium moesten we ons ondermeer bezig te houden met notenleer, een volgens mij bijna volstrekt waardeloos vak: veel gekraai en virtuoos gekrijs was daar dan te horen in een wirwar van zeven sleutels, soms voor elke noot een andere sleutel maar nooit de sleutel tot de muziek zelf. Belangrijker waren dan wel de muziekdictees. Al te veel tijd ging verloren in het vak *solfège* ten koste van de opleidingen harmonie, praktische harmonie, contrapunt, kamermuziek, instrumentenleer, muzikanalyse enz. Orgellessen kregen we van Gabriël Verschraegen [1919-1981], die ook organist was aan de St.-Baafskathedraal. Ik heb hem gekend als een al even beminlijk als nonchalant pedagoog: over aandacht voor toucher of frasering heb ik hem nooit iets horen vertellen, al evenmin over stijl of inhoud. Toch kreeg ik van hem zijn Hindemithiaanse *Sonate in e-klein* in te studeren, alsook virtuoos werk van Reger, en - alleen omdat het me interesseerde - ook composities van Peter Cornet en Abraham Van den Kerkhoven maar dat ik het voor die twee dan maar moest redden met het boek van 'menbeerken Peeters', zei hij smalend. Vanzelfsprekend dat ik het uiteindelijk bij de boodschap van Boereboom heb gehouden.

Hoe is de belangstelling voor het Vlaams historisch orgel er gekomen?

Een recital dat Gabriël Verschraegen op het orgel van Haringe gaf, is voor mij van bijzondere betekenis geweest, zelfs belangrijker dan al zijn lessen samen. Omdat ik de vakantieperiode steevast doorbracht bij mijn familie in Zarren waar ook de orgelmakerij van Loncke was gevestigd, vond Verschraegen mij daar met de vraag of ik voor zijn optreden op het vermaarde Van Peteghem-orgel wou registreren. Daar, in dat kleine West-Vlaamse boerengat met zijn wonderbaarlijk kerkje en vermaard Van Peteghem-orgel, begon voor mij een nieuw verhaal. Het zou bepalend zijn voor wat ik later zou worden: organograaf en orgelbouwer. Daar heb ik Verschraegen ook leren kennen als een musicus. Het orgel was voor mij een revelatie, zeker na de orgelbouwkundige wangedrochten van het conservatorium (voor 1970) en de St.-Baafskathedraal te hebben gehoord en bespeeld! Maar er restte mij in Haringe nog één vervelende vraag voor mijn heel verbaasde leraar: *'waarom is die speeltafel ingebouwd in het orgel en niet vrijstaand opgesteld zoals in de concertzaal van het conservatorium en in de kathedraal te Gent?'* En dan volgde zijn voor mij onvergetelijk meewarige blik en zijn ontgoochelende stem die sprak: *'Maar jongen toch, weet je wel wat dit kost, zo'n elektrificatie?'* Tot zover ging mijn conservatoriumscholing inzake historische orgelbouwkunst.

Maar ik vond dit Van Peteghem-orgel zo mooi, dat ik in mijn eigen streek, in het Grimbergse orgellandschap vooral, op zoek ben gegaan naar soortgelijke oude instrumenten. Neen, ik vond er geen Haringse orgeltypen, wel heel wat kleine viervoetsorgels. De grote Van Peteghems, de magistrale meesterstukken in het nabije Affligem en Aalst waren al gesneuveld.

Wat was het onderwerp van je proefschrift muziekgeschiedenis?

Om mijn Eerste prijs muziekgeschiedenis te behalen, diende ik een proefschrift te maken. Ik wou iets schrijven over Henricus Beauvarlet, de 17de-eeuwse kapelmeester van de Sint-Walburgakerk te Veurne. Boereboom raadde me aan daarvoor contact op te nemen met Antoon Deschrevel [1913-1978], pastoor te Ingooigem. Toen ik Deschrevel vertelde dat ik orgel studeerde, wilde hij - dorpspastoors legden toen immers steevast en op een heel sympathieke manier hun wil op - meteen dat ik een proefschrift over orgels zou schrijven. Wellicht dacht hij toen aan de continuïteit van de organografie die zijn generatie met dr. Maarten Albert Vente en Bertien De Keyzer was begonnen. Trouwens, de redding van het Van Peteghemorgel in Haringe hebben we aan hem te danken: hij, Antoon Deschrevel, geboren en getogen Haringenaar, vond dat van elke orgelbouwer in de historie alvast één instrument bewaard moest blijven. En dus ontsnapte het orgel van Haringe aan de algemene transformatiezucht. Maar helaas, de overige Van Peteghems die in Deschrevels vizier kwamen te liggen, moesten eraan geloven.

In mijn zoektocht naar historische orgels rond Brussegem en Grimbergen had ik in Rossem (bij Grimbergen) het contract teruggevonden voor de bouw van het orgel dat Johannes Thomas Forceville [1696-1750] in origine in het nabije Wolvertem had geplaatst. Geen mens die wist wie deze Forceville wel kon geweest zijn! Alleen Deschrevel had al wel zo een flauw vermoeden dat hij een belangrijk orgelmaker zou kunnen zijn. Om een lang verhaal kort te maken: aan Deschrevel heb ik het onderwerp van mijn scriptie te danken. Van dan af aan toog ik geregeld naar de rijke bronnen van de Rijksarchieven van Brussel, Gent, Antwerpen en Brugge, en vond er inderdaad gegevens over de orgelmakers Forceville. Ik startte met de biografie van vader en zoon Forceville gestalte te geven en ondernam een eerste poging om hun werklijst te reconstrueren. Hierbij heeft ook professor Placide Lefèvre, de toenmalige archivaris van de kathedraal te Brussel mij flink geholpen. Hij gaf me zelfs een bundel orgelarchief mee om thuis te bestuderen en introduceerde hij mij ten zijnen huize en in zijn heerlijke stamrestaurant in Leuven in de paleografie. Zo ontstond het eerste uitvoerige artikel over de orgelmakers Forceville dat ik in 1962 heb gepubliceerd in het heemkundig tijdschrift *'de Brabantse folklore'*. Het resultaat van dit onderzoek heb ik natuurlijk ook in mijn proefschrift verwerkt. Dat zinde Boereboom maar hij vond ook dat er een luik moest toegevoegd worden over muziek. In *De Praestant* was er een artikel te lezen over Jean-Jacques Robson, een 18de-eeuwse componist hier te lande. In Turnhout ben ik dan bij een advocaat terechtgekomen die me een heel opus klaviermuziek van Robson uit zijn privécollectie liet overschrijven. Tenslotte moest het proefschrift voor een jury verdedigd te worden. Ik herinner me nog levendig de verheugde blik van prof. dr. Floris Van der Mueren [1890-1966], de auteur van het boek *'Het orgel in de Nederlanden'* uit 1931, maar ook de onvergetelijk zakelijke blik van professor Broeckx die, omdat de hele zitting uitsluitend een dialoog 'Van der Mueren-Potvlieghe' dreigde te worden, plots heel diep wilde ingaan over de Spaanse invloed in de werken van Ravel! Tot Boereboom, duidelijk getergd, er een eind aan maakte.

De eerste stappen in het werkveld.

Nadat ik in 1962 cum laude mijn diploma muziekgeschiedenis had behaald (deze van de gehate solfège had ik al op zak), ben ik als muziekleraar aan de slag gegaan in het Klein Seminarie te Roeselare. Ik verbleef er dus in de plaatsen en de tuinen waar ook Guido Gezelle had geleefd en gewerkt en combineerde het lesgeven met het schrijven van muziekrecensies voor de krant *De nieuwe Gids* in Brussel, de stad waar ik een jaar later mijn toekomstige echtgenote Gis De Maeyer leerde kennen. Ik verliet stante pede Roeselare, we trouwden en trokken ons terug op een klein boerderijtje gelegen in de vouwen van het heerlijk golvende Brabantse landschap waarin ons Brussegem/Bollebeek lag te slapen. Ik ging er aan het werk als sonorisorator bij de televisie en gaf nog een weinig les. Ook op de radio kon ik vrij snel aan de slag in het programma 'De zeven kunsten'. Opnieuw kwam ik er in contact met Gaby Moortgat en geregeld ook met het spitante kwintet Raymond Schroyens -Vic Nees- Jos Van Immerseel- Marcel Druart - Wim Van Gansbeke. De oudere Gaby Moortgat wilde toen ook nog promotie maken en diende daarom een bijzondere

publicatie te verzorgen. Hij organiseerde een radioprogramma over orgels en samen trokken we op 'radiofonische prospectie', het toen nog totaal onbekende orgellandschap in. Zijn BRT-uitgave 'Oude Orgels in Vlaanderen' van 1964 kende succes en al gauw verscheen een tweede deel in 1965. Al was de keuze van de orgels in beide publicaties noodgedwongen eerder lukraak, dat derde aanvankelijk geen mens. Wat later zou een bankier met een grote naam, Maurits Naessens, ook geboeid raken door de orgelgeschiedenis.

In 1966 werd ik aan het Lemmensinstituut door Jozef Joris aangesteld als lesgever orgelwetenschappen. In 1967 leidde ik in het conservatorium te Antwerpen het seminarie organologie, wat later ook in de conservatoria van Brussel en Gent. Het was een

tijd waarin ik heel wat orgelarchief heb onderzocht en orgelmarkerbiografieën publiceerde. Ik werkte ook mee aan het 'nationaal biografisch woordenboek' en werd redactielid van het orgeltijdschrift *De Praestant*.

Eind de jaren 1960 houd je zowel in Brugge als Averbode een krachtig pleidooi voor de hervalorisatie van het Vlaams historisch orgel.

1967 was een scharnierjaar. Kamiel D'Hooghe, destijds organist aan de kathedraal te Brugge en stichter van het Festival van Vlaanderen Brugge, organiseerde toen de 'internationale orgelweek'. Tal van personaliteiten, o.m. Norbert Dufourcq en Walter Supper waren uitgenodigd en hielden er een referaat. Dufourcq betoogde dat historisch restaureren een utopie zou zijn. Ik veerde recht: argeloos op een cactus gaan zitten had bij mij dan toch minstens dat verrassende effect kunnen veroorzaken... D'Hooghe had mij ook aangezocht. Op dat symposium pleitte ik voor de revalorisatie van het historisch orgel. Heel demonstratief applaudisseerden vooral de Nederlandse orgelkenners waaronder Hans Kriek, Lambert Erné en Herman Zandt. Guido Peeters, zoon van, reikte me enthousiast de hand: een belangrijk gebaar, wist ik meteen. Inspiratie in mijn zienswijze vond ik zijdelings in het *Orgelreform* maar vooral in de opvattingen van Deense, Duitse en Nederlandse orgelbouwers die zich inspireerden op de historisch gerichte orgelbouw.

Wat later richtte ik de stichting *Acta Organologica Brabantiae* op met orgelprominenten uit de Nederlanden. Een eerste realisatie van deze stichting was de organisatie van de *Brabantse Orgeldagen* in de abdij van Averbode. Ik kreeg hiervoor steun van Nederlandse orgelvrienden, vooral van orgeladviseur Lambert Erné, een flamboyante figuur met wie ik het best kon opschieten. Een eerste editie werd gehouden begin augustus 1968. De eerste dag werd de orgelcultuur als musicologische wetenschap behandeld. De dag daarop had een confrontatie plaats van Belgische met Nederlandse deskundigen inzake orgelbouw en orgelcultuur als kern. Het Nederlandse panel bestond uit Lambert Erné, Jan Keijzer van de orgelbouwfirma Leeftang, Hans Kriek en Hans van der Harst. België was vertegenwoordigd door Gabriël Verschraegen, kanunnik Paul François, pastoor Antoon Deschrevel en pater Titus Timmerman. Samen met Raymond Schroyens en Wim Van Gansbeke leidde ik de eerste editie van 1968 [zie verslag van deze orgeldagen blz. 18-19].

In deze confrontatie had ik, zoals in Brugge het jaar voordien, de Nederlanders mee en de meeste Belgen tegen. De Belgische sprekers waren er immers nog van overtuigd dat je een historisch orgel diende aan te passen naar eigen inzicht en smaak. Omdat de Nederlanders zoveel weerwerk boden ten aanzien van de Vlaamse houding, werd op een bepaald moment een pauze in de panelgesprekken ingelast. Deze break liep uit en toen we weer van start gingen, was de Vlaamse delegatie vertrokken...

Wat ik nooit begrepen heb, is dat figuren als een Klotz, een Dufourcq en een Deschrevel wel aan grondig historisch onderzoek deden maar, zoals kanunnik François als lid van de bisschoppelijke orgelcommissie van West-Vlaanderen, restauratieprojecten goedkeurden waarbij historisch orgelmateriaal werd verwijderd

of getransformeerd. De oude garde bleef voorstander van het compromisorgel.

De Orgeldagen in Averbode - editie 1968 - werden ingeleid door Johan Fleerackers, toenmalig kabinetschef van de minister van Nederlandse Cultuur en fervent orgelliefhebber.

In 1969 volgde een tweede uitgave van de *Orgeldagen in Brabant* waarop gesproken werd over orgelcultuur, orgelmuziek, historie/restauratie en nieuwbouw. Toen werden o.m. ook Guido

Peeters, Edmond De Vos, Herman Roelstraete en Jos Van Immerseel, die o.m. een recital op het monumentale Loret-orgel gaf met de 'Ad Nos' van Franz Liszt, betrokken. En Willem Talsma gaf er een auditie op klavechord: ook dat was hier iets nieuw.

En toen kwam het ongelooflijke voorstel van Maurits Naessens.

De publieke belangstelling voor het orgel - o.m. door de publicaties van Moortgat, de plaatopnames en radiuitzendingen - was groot. Maurits Naessens, de directeur van de toenmalige *Bank van Parijs en de Nederlanden*, woonde destijds de orgeldagen in de abdij van Averbode bij. Hij vond het onderwerp erg interessant en vroeg aan Gaby Moortgat of hij daar een boek kon over schrijven. Hoe dit ter ore van Flor Peeters is gekomen, weet ik niet meer precies. In elk geval was het niet Moortgat maar wel Peeters die de leiding over de uitgave nam en o.m. ook Albert Vente - een monument uit de 20ste-eeuwse Nederlandse organografie - om zijn medewerking verzocht. Flor Peeters liet er geen gras over groeien. Hij telefoneerde mij spoedig en vroeg 'of het al mogelijk zou zijn om de geschiedenis van de Zuid-Nederlandse orgelbouw te schetsen', waarop ik - met de nodige jeugdige roekeloosheid - onmiddellijk 'ja' zei. In de jaren voordien had je wel enkele auteurs die al eens aan plaatselijke orgelgeschiedschrijving deden: Cools over Goldfuss in Haacht; Van Autenboer over Penceler; Stellfeld over de Antwerpse orgel- en klavecimbelbouwers; Gerits over Robustelly en de Kempische orgelbouw; Deschrevel over Langhedul... Maar een totaalbeeld ontbrak vooralsnog. Het boek, 'De orgelkunst in de Nederlanden van de 16de tot de 18de eeuw' werd in 1971 in vier talen gepubliceerd door het *Mercatorfonds* en kende nadien nog een herdruk.

Ik had op die korte tijd van een tiental jaar tussen mijn eerste publicaties in 1961 en de publicatie van dit monumentaal boek heel wat informatie verzameld die het mogelijk maakte om een eerste en tot hiertoe enige synthese van de Zuid-Nederlandse orgelbouwgeschiedenis tot de 18de eeuw te publiceren. In de cursus muziekgeschiedenis bij Marcel Boereboom had ik leren structureren, analyseren en synthetiseren.

opnieuw in facsimile uitgegeven bij de Nederlandse uitgeverij *Knuf*. Maar dat *De Orgelkunst in de Nederlanden* na bijna een halve eeuw nog steeds de unieke synthese is gebleven, is ronduit bedroevend.

Gaven de contacten met Johan Fleerackers een positief gevolg aan de pleidooien voor het Vlaamse historisch orgel tijdens de Brabantse orgeldagen in Averbode?

In 1970 werd ik bij Fleerackers op het kabinet geroepen om de orgelrestauratie-problematiek te bespreken. Ook Lambert Erné werd in een ander gesprek bij Fleerackers ontboden. Hij beschreef de achterstand in de herwaardering van het orgel bij ons heel gevat: 'met geen varkenspoten te beschrijven'.

Voor Fleerackers was het na afloop van beide gesprekken duidelijk: we konden niet meer aan de zijlijn blijven staan. Wijselijk besloot de kabinetschef om vooreerst het historisch orgelbezit in Vlaanderen te inventariseren. Hij stelde mij aan als de eerste wetenschappelijke medewerker bij de commissie van Monumenten en Landschappen waarin Flor Peeters en Kamiel D'Hooghe zouden zetelen als orgelexperten. Ik kreeg aanvankelijk een half jaar tijd om het hele historisch orgelbezit in Vlaanderen te inventariseren en bovendien de restauraties op de voet te volgen. Een niet zo simpele zaak, maar de vinnig en ondernemende Fleerackers moedigde mij aan, belde mij geregeld op en ontbood me op zijn kabinet. Ook ging hij al eens mee op prospectie! In 1974 was een eerste deel van de Vlaamse orgelinventaris klaar. Daarin zijn de instrumenten in Oost-Vlaanderen - in telegramstijl - beschreven. In die tijd diende ik samen met D'Hooghe en Peeters de orgeldossiers van de bisschoppelijke orgelcommissies te keuren. Met Kamiel D'Hooghe ging ik op stap om orgels en hun restauratiedossier ter plaatse te bestuderen. Hier werd de kiem gelegd van de latere restauratiemogelijkheden in Vlaanderen. De eerste historisch verantwoorde orgelrestauratie in ons land dateert van 1973/74.

Ook niet te vergeten dat in 1865 Edouard Gregoir zijn 'Historique de la facture et des facteurs d'orgue' had uitgegeven: een slordige maar bijzonder rijke bron van orgelgegevens die ik heb gebruikt voor mijn verder onderzoek naar de Vlaamse orgelbouwhistorie. Gregoir heeft de sindsdien verdwenen - vermoedelijk vernietigde - dagboeken van Van Peteghem nog kunnen raadplegen. Dit naslagwerk van Gregoir heb ik overigens in 1972

En toen werd je zelf orgelmaker?

De voortschrijdende inzichten in de Vlaamse historische orgelbouw dienden natuurlijk een vervolg te kennen in het restaureren van onze instrumenten. De achterstand in de orgelrestauratie in de ware zin van het woord bleef voor de meesten een uitermate moeilijke, om niet te zeggen, een onverteerbare dobber. En met de orgeladviseurs viel het al evenmin mee: de orgelgeschiedenis en zelfs het orgelbouwersvak was hen meestal totaal onbekend.

Dankzij een beurs kon ik een paar studiereizen ondernemen naar Denemarken (o.m. bij Frobenius en Marcussen) en Nederland (bij Flentrop, Blank, Van Vulpen). Het naslagwerk 'De Orgelmaaker' van Jan van Heurn uit 1804/1805 werd mijn orgelbijbel en zo ging ik aan de slag. En uiteraard had ik heel wat kennis verworven door prospectie van vele Vlaamse orgels.

De start van mijn bedrijf was heel bescheiden met een paar jongens die pas een schitterend getuigschrift als meubelmaker hadden behaald en ikzelf die me concentreerde op het pijpenmaken. Pas in 1979 vond ik in Denderwindeke, een deelgemeente van Ninove, een verlaten vroeg-negentiende eeuws pand dat bijna een eeuw lang had gediend als weverij. Dat gebouw restaureerden

Grimbergen, abdijkerk, koororgel gebouwd door G. Potvlieghe-De Maeyer in 1981. In 1999 verplaatst naar de Sint-Baafskerk te Mere.

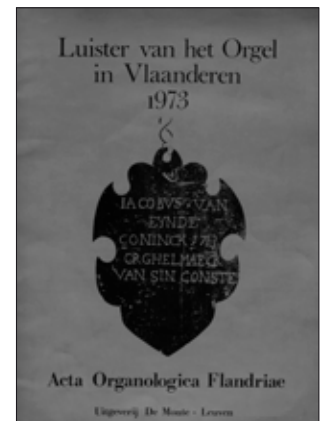
we wat met de karige middelen waarover we konden beschikken en met avontuur, iets wat nu niet meer mogelijk zou zijn. We werkten daar toch al snel met minstens zeven man en in die sfeer en evolutie groeiden ook mijn vier kinderen op. Twee van de drie zonen kwamen er in de ateliers aan hun trekken; Dierik, onze jongste, en Joris, onze tweede zoon, die reeds als kind niet weg te slaan was uit het bedrijf. Ze zochten en vonden er hun weg en assimileerden heel snel. Joris was misschien nog maar pas een jaar of acht toen hij helemaal zelfstandig een pijpje integraal en heel correct kon solderen en toen hij zestien was maakte hij zijn eerste klavichord. En zoals Joris had ook Dierik een bijzondere zin voor houtbewerking. Hij begon als twintiger aan zijn eerste restauratie, een Van Peteghem-orgel, en heeft er daaropvolgend meerdere gerestaureerd. Maar in de onverbiddelijke concurrentiestrijd - eigen aan ons vernietigende inschrijvingsstelsel - heeft hij zijn bedrijfje dat hij met een drietal werknemers had opgebouwd, gesloten. Merkwaardig, maar in de geschiedenis van de orgelmakersfamilie Van Peteghem valt ook eens een dergelijke gang van zaken op, hoewel de overlevingskansen van hun bedrijven, van 1733 tot even na 1860, toch gunstiger waren dan dat nu het geval is. Een pittig detail? Mijn overgrootmoeder was een Van Peteghem. Of ze aan de schaaftank en de soldeertafels heeft gestaan, is me (nog) niet bekend...

En wat gebeurde er dan met de inventarisatie van het Vlaamse orgel-erfgoed?

Mijn inventarisatiewerk in opdracht van het ministerie werd vanaf 1974 verder gezet door twee van mijn oudleerlingen aan het Lemmensinstituut, nl. Antoon Fauconnier en kort daarop ook door Patrick Roose. Hun opdracht zou later flink uitgebreid worden en er ontwikkelde zich een hele wetgeving. Toenmalig diensthoofd van monumenten, Edgard Goedleven, heeft het monumentenbeleid structuur gegeven. Fauconnier en Roose kregen de opdracht om de hele inventarisatie te voltooien en de restauratiewerken op de voet te volgen. Helaas werd slechts een gedeelte van hun prospectiewerk in boekvorm uitgebracht. Een update van de eerste publicaties is inmiddels absoluut noodzakelijk.

Had je naast het werk in het orgelbouwersatelier nog tijd om verder aan historisch onderzoek te doen?

Het historisch onderzoek en het schrijven is nooit stilgevallen. Ook toen ik orgelmaker werd, bleef ik schrijven en publiceren. Inmiddels was het Vlaamse orgeltijdschrift *De Praestant* (1951-1972) ter ziele gegaan maar vrijwel onmiddellijk aansluitend verscheen in 1973 bij de uitgeverij De Monte in Leuven de eenmalige uitgave van *Luister van het orgel / Acta organologica Flandriae*. Ondertussen werd ik samen met Antoon Fauconnier ook in

het Nederlandse vaktijdschrift *De Mixtuur* van Gerard Verloop geïntroduceerd en bleef ik verder publiceren in heemkundige- en vaktijdschriften. In de *Winkler Prins van Vlaanderen* schreef ik een uitgebreide reeks artikels over Vlaamse orgelbouwers.

Het was wachten tot 1978 vooraleer een doorstart plaatsvond en het tijdschrift *Orgelkunst* boven de doopvont werd gehouden. De bedoeling was om voortaan uitvoerige artikels te publiceren over onze orgelgeschiedenis en bovendien zelfs kritische bijdragen te leveren. Dat deed *De Praestant* liever niet, of hooguit eens, maar dan heel schoorvoetend. Flor Peeters was daar minder op gesteld maar Flerackers moedigde zijn *jonge turk*, zoals hij me graag typeerde, verder aan. Het vernieuwde vakblad richtten Kamiel D'Hooghe, gesteund door zijn echtgenote Agnès Dumon en ikzelf op en we haalden er meteen Antoon Fauconnier, Patrick Roose en Bernard Huys bij.

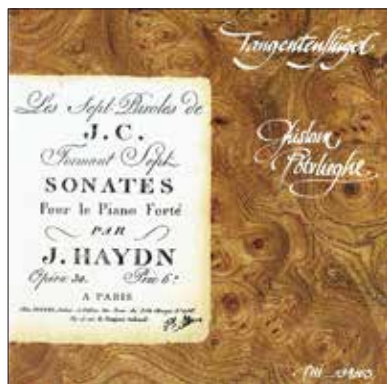
Wat vind je van de evolutie in het restauratiebeleid?

Het is een trieste, eigenlijk een vernietigende zaak dat orgels onder de aannemingswetgeving ressorteren en niet bijvoorbeeld onder het kunstpatrimonium. Een orgel is immers een kunstwerk, zoals een schilderij. Voor een orgelrestauratie zit je thans met een aanbestedingsprocedure, openbaar of niet. Bij de restauratie van een kunstwerk heb je een onderhandelingsprocedure waarbij de kostprijs van de restauratie niet het belangrijkste criterium is. Bovendien rest de belangrijke vraag wie de opgegeven referenties van orgelmakers bij het indienen van een orgelrestauratieproject controleert en hoe.

Verder blijft er het ernstige probleem van de orgeladviseurs bestaan. Welke opleiding hebben zij genoten? Hoe bestuderen ze een te restaureren orgel? Welke verantwoordelijkheden dragen ze? Zal ik het maar eens luidop zeggen? Erbarmelijk weinig. Als ik dat vergelijk met soms ingewikkelde restauratieproblemen in het buitenland. Daar springt de ernst van de studie in het oog. Onlangs nog ontving ik een Franse uitnodiging om er met een buitenlands team deel te nemen aan een driedaags congres in het vooruitzicht van de restauratie van een licht beschadigd Cavallé-Coll-orgel.

En de klavechord- en tangenten vleugelbouw?

Eind van de jaren zeventig ben ik ook gestart met de bouw van enkele klavechordtypes. Van een 17de-eeuwse sterk gebonden type bouwde ik er tiental. Een paar jaar geleden gebruikte ik dat type voor een cd-opname met versetten en fantasia's van mijn geliefde componist Abraham van den Kerckhoven. Sinds ik op aanwijzing van de betreurde Gustav Leonhardt in Duitsland op ontdekking ging naar een vrijwel totaal

Leuven, Sint-Jan-de-Doperkerk (Groot Begijnhof), P. Goldfuss-orgel (1692). Restauratie door G. Potvlieghe-De Maeyer in 1986. Foto © Luk Bastiaens.

vergeten geraakte pianoforte-type, nl. de Tangentenflügel, en ook in het *Historische Tasteninstrumenten-museum* in Bad Krozingen mijn licht was gaan opsteken, ben ik met de bouw van dat soort instrument intens bezig geweest.

Als eerste in de reeks tangenten vleugelspelers realiseerde Johan Huys in 1989 een cd op een van mijn vroegste realisaties. Tegen het Mozartjaar 1991 had ik drie vleugels klaar voor een concerttournee in Japan met Luc Devos, Catherine Mertens en ikzelf. Kort nadien realiseerden Boyan Vodenitcharov, Gerrit Zitterbart en Miyako Miyamoto cd-opnames op mijn nieuwste creaties. Voor Miklos Spanyi, toen docent in Finland (Sibelius-academie en het conservatorium in Oulu), thans in Mannheim (Universiteit), Budapest en Amsterdam, bouwde ik de tangenten vleugel waarop hij vrijwel alle klavierconcerti van C.P.E. Bach creëerde. En omdat ik het niet kon laten maakte ik op mijn beurt ook een zestal cd's.

Ja, verveling... wat is dat eigenlijk?

Bibliografie

- G. Potvlieghe, 'Aantekeningen in verband met het Orgel in de Abdijkerk te Grimbergen' in *De Praestant*, jg. XI/4, Tongerlo 1961, blz. 94-97 [zie ook 1962].
- G. Potvlieghe, 'Het kleine orgel in Brabant, einde 17e en begin 18e eeuw' in *Eigen Schoon & De Brabander*, jg. XLIV, Brussel 1961, nr. 5-6-7, [overdruk 16 blz.].
- G. Potvlieghe, 'Aanvullende aantekeningen in verband met het Orgel in de Abdijkerk te Grimbergen' in *De Praestant*, jg. XI/1, Tongerlo 1962, blz. 19 [zie ook 1961].
- G. Potvlieghe, 'Brusselse orgelbouwers uit de 19e eeuw - (I) Van Bever' in *De Praestant*, jg. XI/2, Tongerlo 1962, blz. 37-46.
- G. Potvlieghe, 'Lijst van werken van de orgelbouwers Van Bever die dateren tussen de jaren 1880 en 1916' in *De Praestant*, jg. XI/3, Tongerlo 1962, blz. 71-72.
- G. Potvlieghe, 'De orgelmakers Coppin & A. Rochet' in *Eigen Schoon & De Brabander*, 1962, nrs. 8-9-10, blz. 296-322.
- G. Potvlieghe, 'Vreemde orgelmakers in de Zuidelijke Nederlanden gedurende de 17de eeuw. - Aantekeningen rond de ontmoeting Christianus Penceler - J.B. Forceville' in *Taxandria*, nieuwe reeks XXXIV, 1962, blz. 109-131.
- G. Potvlieghe, 'De orgelmakers Forceville' in *De Brabantse Folklore*, nr. 155, september 1962, blz. 318-361.
- G. Potvlieghe, 'Brusselse Orgelbouwers uit de 19e eeuw - (II) De orgelmakers Kerckhoff' in *De Praestant*, jg. XII/1, jan. 1963, blz. 1-7.
- G. Potvlieghe, 'Bijdrage tot een biografisch en organologisch perspectief betreffende de Brusselse orgelbouwers vanaf de XVde eeuw tot 1956' in *Eigen Schoon & De Brabander*, 1962, n, jg. XLVI/7-8, 1963, blz. 309-327.
- G. Potvlieghe, 'Raymond Duwyn, bouwer van kermisorgels' in *Brabant*, 1963/10, blz. 22-24.
- G. Potvlieghe, 'De orgelmakers Bernabé-Goynaut, dit Duplessi' in *De Brabantse Folklore*, nr. 160, dec. 1963, blz. 412-432.
- G. Potvlieghe, 'De orgelmakers Bernabé-Goynaut, dit Duplessi' in *De Praestant*, jg. XII/3, 1963; zie blz. 51-54.
- G. Potvlieghe, 'De romantische orgelbouwers Jacobus Philippus Forrest en Carolus Ludovicus Demazière' in *Werk en Woord*, 1964 (jg. 1 nr. 1) p. 29-32.
- G. Potvlieghe, 'Representatieve schakelfiguren tussen Matthys Langhedul en Johannes-Battista Forceville' in *Musica Sacra*, jg. LXV, 1964, blz. 148-153.
- G. Potvlieghe, 'De orgelmakers Bernabé-Goynaut, dit Duplessi' in *De Praestant*, jg. XIII, 1964, blz. 51-54.
- G. Potvlieghe, 'Negentien orgelbouwers te Asse' in *Ascania*, jg. VIII, 1965, blz. 5-23.
- G. Potvlieghe, 'Het geval J.-B. Forceville / Onderzoek naar oorzakelijke grond van J.-B. Forceville's stijlconcepties' in *De Praestant*, jg. XV/1, jan. 1966, blz. 1-5.
- G. Potvlieghe, 'Orgelbouwer Charles Louis Van Houtte / 1809-1865' in *De Praestant*, jg. XV/2, april 1966, blz. 29-31.
+ portret van Ch.L. van Houtte in *De Praestant*, jg. XV/3, juli 1966, blz. 72.
- G. Potvlieghe, 'De Brusselse orgelbouwers De Smet en Smets' in *De Brabantse Folklore*, nr. 169, 1966, blz. 83-114.
- G. Potvlieghe, 'Het Orgel te O.-L.-Vrouw-Lombeek' in *De Praestant*, jg. XVI/2, april 1967, blz. 38-39 [zie ook A. Verberne, 1968].
- G. Potvlieghe, 'Prolegomena tot de geschiedenis van het orgel en het muziekleven in de Sint-Martinuskerk te Halle (Brab.)' in *Halle 700 jaar Mariastad*. Verhandelingen van de Koninklijke Geschied- & Oudheidkundige Kring van Halle, 1967, blz. 93-119.
- G. Potvlieghe, 'Willem Hendrik Mondt, een orgelmaker uit Lier' in *'t Land Van Ryen*, Lier 1968, blz. 126-132 [overdruk].
- G. Potvlieghe & A. Dumon, 'Paneelgesprek in het kader van de Internationale Orgelweek 1967 te Brugge in *De Praestant*, jg. XVII/2, april 1968, blz. 32-34.-91
- G. Potvlieghe, 'Orgelrestauratiepolitiek in België' in *De Praestant*, jg. XVIII/1, januari 1969, blz. 6-8.
- G. Potvlieghe, 'Willen onze organisten en adviseurs compromissen en regulatieven' in *De Praestant*, jg. XVIII/1, januari 1969, blz. 11-12.
- G. Potvlieghe, 'Het Orgel te Denderbelle [Vereecken, 1859]' in *De Praestant*, jg. XIX/4, november 1970, blz. 89-91.
- G. Potvlieghe, 'De Brusselse orgelmaker Egidius Le Blas (+1768)' in *De Brabantse Folklore*, nr. 185, maart 1970, blz. 61-72.
- G. Potvlieghe, 'Penceler, Christiaan' in *Nationaal Biografisch Woordenboek*, Brussel 1970/4, kol. 660-663.
- F. Peeters & M.A. Vente, 'De Orgelkunst in de Nederlanden', Antwerpen 1971 + 2 grammofoonplaten. Herdruk, 1975, zonder grammofoonplaten.
met als bijdragen
- Gh. Potvlieghe 'De orgelbouw.1630-1730', blz. 185- 212.
Vroege barok in Vlaanderen
De erfenis van Langhedul
Duitse immigranten in Brabant
Drie outsiders 17de-eeuwse schakelfiguren
Wallonië
Hoge barok met J.-B. Forceville
Johannes-Baptista Forceville
'De orgelbouw.1730-1840', blz. 265-284.
Het geslacht Le Picard
Les grandes familles De la Haye en Van Peteghem
De school van J.-B. Forceville
Brabantse barok en rococo
Late barok in de Kempen
- G. Potvlieghe, 'De Orgelmakers Lovaert / Een erfbetoon aan Leonard Lovaert die een eeuw geleden overleed' in *De Praestant*, jg. XXI, 1972, blz. 66-67.
- G. Potvlieghe, 'Het Lambert-Benoît van Peteghem-orgel te Aspelare (O.-VI.)' in *De Mixtuur*, nr. 6, maart 1972, blz. 81-86.
- G. Potvlieghe, 'Het meesterwerk van Pierre Schyven in de Onze-Lieve-Vrouwekerk te Laken' in *De Mixtuur*, nr. 6, maart 1972, blz. 95-97.

- G. Potvlieghe, 'Zuidnederlandse orgeladviseurs en hun invloed op de ontwikkeling van de orgelbouw in de 17de eeuw' in *De Mixtuur*, nr. 8, november 1972, blz. 129-144.
- G. Potvlieghe, 'Nieuwe gegevens over het werk van de orgelmakers Lovaert' in *Het Land van Nevele*, juli 1972, afl. 4, blz. 209-227.
- G. Potvlieghe, 'De familie Lovaert, orgel- en beiaardbouwers' in *Het Land van Nevele*, extra-aflevering, juli 1972, 44 blz.
- G. Potvlieghe, 'Van Bever Adrien' in *Nationaal Biografisch Woordenboek*, Brussel 1970/4, kol. 61-62.
- G. Potvlieghe, 'Van Bever Salomon' in *Nationaal Biografisch Woordenboek*, Brussel, 1972/5, 62-66.
- G. Potvlieghe, [orgelmakersbiografieën] in *Winkler Prins Encyclopedie van Vlaanderen, deel 1, Brussel, 1972.*

'Anneessens', blz. 167-169

'Bader', blz. 252-253

'Belle, van', blz. 322

'Berger', blz. 338

'Bever, van', blz. 354

'Binvignat', blz. 371

'Bis & D'Estré', blz. 371-372

'Blancart', blz. 375

'Blas le', blz. 378

'Brebos', blz. 471-472

'Bremer', blz. 478

'Buus', blz. 544

Themanummer 'Het rococo-orgel in Vlaanderen', van het tijdschrift *Vlaanderen* [voorheen *West-Vlaanderen*], jg. XXI, nr. 129, nov.-dec. 1972.

G. Potvlieghe, 'Levensschets der Van Peteghems', blz. 346 e.v.

G. Potvlieghe, 'Orgelmeubeltypes en hun ontwikkeling in het oeuvre der Van Peteghems', blz. 352-361.

G. Potvlieghe, 'Experts en het werk der Van Peteghems', blz. 371-373.

G. Potvlieghe, 'De Van Peteghems en hun tijdgenoten', blz. 374-376.

G. Potvlieghe, 'Werklijsten der Van Peteghems', blz. 377-380.

G. Potvlieghe, 'Drie 19de-eeuwse werkljsten van Belgische orgelmakers' in *De Mixtuur*, nr. 11, oktober 1973, blz. 208-213.

[orgelmakersbiografieën] in *Winkler Prins Encyclopedie van Vlaanderen, deel 2, Brussel 1973.*

'Cacheux', blz. 87-88

'Carlier', blz. 103

'Claeszoen', blz. 138

'Clerinx', blz. 149-150

'Coppin', blz. 186-187

'Couwenbergh', blz. 201 [organoloog]

'Crinon', blz. 207-208

'Davidts', blz. 242-243

'Dekens', blz. 253

'Dillens', blz. 311-312

'Distelen, van der', blz. 315-316

'Eeckhoutte, van den', blz. 368

'Elst van der', blz. 400 [organoloog]

'Eynde van', blz. 446

'Forceville', blz. 485-486

'Forrest', blz. 487

'Frémat', blz. 504

G. Potvlieghe, [orgelmakersbiografieën] in *Winkler Prins Encyclopedie van Vlaanderen, deel 3, Brussel 1973.*

'Goltfuss', blz. 169

'Goynaut', blz. 183

'Haeghen van', blz. 234

'Haeghen van der', blz. 234

'Haye de la' [Delhaye], blz. 266-267

'Helewoudt', blz. 284

'Hooghuis', blz. 344

'Houtte van', blz. 360

'Isacker van', blz. 404

'Isoree', blz. 405

'Keere van der', blz. 470

- G. Potvlieghe, 'De orgelmakers Lovaert' in *De Mixtuur*, nr. 14, juli 1974, blz. 264-266; + blz. 285 (foto frontpagina).
- G. Potvlieghe, 'Lovaert-orgels' in *De Mixtuur*, nr. 15, nov. 1974, blz. 294-301.
- G. Potvlieghe, *Het Historisch Orgel in Vlaanderen*, deel I (orgelinventaris prov. Oost-Vlaanderen), Rijksdienst voor Monumenten- & Landschapszorg, Brussel, 1974.
- G. Potvlieghe, [orgelmakersbiografieën] in *Winkler Prins Encyclopedie van Vlaanderen* deel 4, Brussel 1974
- 'Langhedul', blz. 131
- 'Langlez', blz. 131
- 'Lannoy de', blz. 133
- 'Ledou', blz. 144
- 'Loncke', blz. 210-211
- 'Loret', blz. 215-216
- 'Lovaert', blz. 218
- 'Medaert', blz. 279
- 'Meulen vander', blz. 316
- 'Mors', blz. 356
- 'Muldre de', blz. 362
- 'Overbeek van', blz. 474
- 'Penceler', blz. 502-503
- 'Peteghem van', blz. 510-511
- G. Potvlieghe, & A. Fauconnier, 'A. Jacobus van Eynde' in *Luister van het Orgel in Vlaanderen*, 1974/1.
- G. Potvlieghe, 'De school van de Zuidnederlandse orgelmaker Nicolaas van Hagen' in *De Mixtuur*, nr. 26, okt. 1978, blz. 624-628 & blz. 609 (afb.).
- [G. Potvlieghe, red.] 'Beschrijvinghe van de wyt-beroemde ende uyt-muntende orghel te sien, en te hooren by de PP. Predickeeren tot Antwerpen (1658)' in *De Mixtuur* nr. 26, okt. 1978, blz. 638-640 & blz. 609 (afb.).
- G. Potvlieghe, 'Antipodes in het moderne orgelmaken. Ambachtelijke en industriële faktuur' in *Orgelkunst*, jg. I/1-2, juni 1978, blz. 45-49.
- G. Potvlieghe, 'In memoriam Antoon Deschrevel' in *Orgelkunst*, jg. I/1-2, juni 1978, blz. 68.
- G. Potvlieghe, 'Orgelmetaal' in *Orgelkunst*, jg. I/3, nov. 1978, blz. 103-118.
- G. Potvlieghe, 'In memoriam Salomon Eyckmans' in *Orgelkunst*, jg. I/3, november 1978, blz. 119-120.
- A. Fauconnier & G. Potvlieghe, & P. Roose, 'Een nieuw Marcussen-orgel in het Lemmensinstituut te Leuven' in *Orgelkunst*, jg. II/2, juni 1979, blz. 82-83.
- G. Potvlieghe, 'Abraham van den Kerckhoven (Mechelen ca. 1618 - Brussel 1701)' in *Orgelkunst*, jg. II/1, maart 1979, blz. 7-27.
- G. Potvlieghe, 'Ontmoeting met Salomon Eyckmans (†) / Herinneringen zoals hij me die vertelde' in *Orgelkunst*, jg. III/2, juni 1980, blz. 8-14.
- G. Potvlieghe, 'Kontraat voor de bouw van een nieuw orgel te Aaigem door P.Ch. van Peteghem en broeder, 1818 [Bouwstenen] in *Orgelkunst*, jg. III/3, sept. 1980, blz. 32-34.
- P. Roose & G. Potvlieghe, 'Contract tussen het kerkbestuur van Loenhout en orgelmaker J.-B. Forceville, 1683' [Bouwstenen] in *Orgelkunst*, jg. III/2, juni 1980, blz. 20-23.
- G. Potvlieghe, 'Uitlopers van traditiegebonden orgelbouwstijl rond 1850 in Vlaanderen' [betreft ook Onkerzele, Nederzwalm en Denderbelle] in *Orgelkunst*, jg. IV/2, juni 1981, blz. 3-11.
- G. Potvlieghe, 'H. De Volder, Brussel Kapellekerk, 1833' [Bouwstenen] in *Orgelkunst*, jg. IV/3, sept. 1981, blz. 24-25.
- G. Potvlieghe, 'H. Loret, Alseberg, 1847' [Bouwstenen] in *Orgelkunst*, jg. IV/3, sept. 1981, blz. 25-29.
- G. Potvlieghe, 'Jan en Guillelmus Van Belle / Orgelmakers te Ieper tijdens de 17de eeuw' in *Orgelkunst*, jg. V/2, juni 1982, blz. 3-15.
- A. Fauconnier, G. Potvlieghe & P. Roose, 'Orgelbouwkundige realisaties / Het P. Schyven-orgel (1893) in de kerk der Ongeschoeide Karmelieten te Gent' in *Orgelkunst*, jg. V/2, juni 1982, blz. 17-33.
- G. Potvlieghe, 'Hedendaagse orgelbouw' in *Orgelkunst*, jg. VI/1, maart 1983, blz. 13-18.
- G. & J. Potvlieghe, 'Klavichorden' in *Orgelkunst*, jg. VI/2, juni 1983, blz. 23-39
- G. Potvlieghe, 'Het gerestaureerde Van Peteghemorgel te Sint-Lievens-Houtem' in *Orgelkunst*, jg. VII/1, maart 1984, blz. 11-20.
- G. Potvlieghe, & P. Roose, 'nota over Jacobus Josephus Delhaye' [Bouwstenen], in *Orgelkunst*, jg. VII/1, maart 1984, blz. 33-35.
- G. Potvlieghe, & P. Roose, 'Oudenaarde St-Walburga, contract J.J. Delhaye, 1757' [Bouwstenen], in *Orgelkunst*, jg. VII/1, maart 1984, blz. 33-35.
- G. Potvlieghe, 'Clavichordcultuur via de fonoplaat' in *Orgelkunst*, jg. VII/2, juni 1984, blz. 16-23.
- D. Liévois & G. Potvlieghe, 'Jan en Martinus van Loo / orgelmakers te Aalst' in *Orgelkunst*, jg. VII/3, sept. 1984, blz. 3-40.
- G. Potvlieghe, & P. Roose, 'voorafgaande nota over de orgelmakers Isoree' [Bouwstenen], in *Orgelkunst*, jg. IX/1, maart 1986, blz. 32-35.
- G. Potvlieghe, & P. Roose, 'Duinkerke, contract Isoree, 1594-96' [Bouwstenen], in *Orgelkunst*, jg. IX/1, maart 1986, blz. 32-35.
- G. Potvlieghe, 'The use of the rolling mill in the manufacture of organpipe metal' in *The Organ Yearbook*, XVII, 1986.
- G. Potvlieghe, 'Reflectie op recente Van Peteghem-restauraties in Oost-Vlaanderen' [Bouwstenen], in *Orgelkunst*, jg. X/1, maart 1987, blz. 20-26.
- G. Potvlieghe, & P. Roose, 'Oudenaarde, Minderbroeders, contract Van Peteghem, 1765' [Bouwstenen], in *Orgelkunst*, jg. X/1, maart 1987, blz. 34-35.
- G. Potvlieghe, & P. Roose, 'briefwisseling Mechelen, kathedraal - Van Peteghem, 1810, 1817, 1835' [Bouwstenen], in *Orgelkunst*, jg. X/1, maart 1987, blz. 34-35.
- G. Potvlieghe, & P. Roose, 'Romantische orgelbouw te Roeselare J.Ph. Forrest en C.L. Demazière' in *Orgelkunst*, afl. 1, jg. XIII/2, juni 1990, blz. 51-61, afb. blz. 71-73, afl. 2, jg. XIII/3, sept. 1990, blz. 120-122. [id., vervolg werkljst, met bronvermelding en commentaar, zie 1992]
- G. Potvlieghe, & P. Roose, 'Romantische orgelbouw te Roeselare J.Ph. Forrest en C.L. Demazière' (vervolg werkljst, met bronvermelding en commentaar) in *Orgelkunst*, afl. 1, jg. XV/2, juni 1992, blz. 76-85, afb. in jg. XV/3, sept. 1992, blz. 122, afl. 2, jg. XV/4, dec. 1992, blz. 184-188.

- G. Potvlieghe. & P. Roose, 'Nevenfiguren tussen rococo en romantiek in de Vlaamse orgelbouw Aflevering 1. (Inleiding; Ch. Verbeke)' in *Orgelkunst*, jg. XV/4, dec. 1992, blz. 156-163.
- G. Potvlieghe, 'De school van de Zuidnederlandse orgelmaker Nicolaas van Hagen' in *Sint-Paulus-info*, 1992/2, blz. 909-913.
- G. Potvlieghe, 'Repliekbouw' in *Orgelkunst*, jg. XVI/4, dec. 1993, blz. 148-155.
- G. Potvlieghe, 'Impressies uit het Toskaanse orgellandschap, een reisverslag' in *Orgelkunst*, jg. XVI/2, juni 1994, blz. 51-65.
- G. Potvlieghe, heruitgave van E.G.J.Gregoir 'Historique de la facture et des facteurs d'orgue...' – Antwerpen 1865. Heruitgave F. Knuf.Nederland, 1972.
- G. Potvlieghe, 'Verbroken continuïteit of zoektocht naar een eigen identiteit' in *Orgelkunst*, jg. XVIII/1, maart 1995, blz. 21-25.
- G. Potvlieghe, 'Het Van Peteghem-orgel te Haringe wieg van de hedendaagse historische restauratie' in *Orgelkunst*, jg. XVII/4, dec.1994, blz. 177-180.
- G. Potvlieghe, 'Roeselare, Sint-Amanduskerk, nieuw koororgel' in *Orgelkunst*, jg. XIX/1, maart 1996, blz. 21-22 en afb. blz. 25.
- G. Potvlieghe, 'Vlaanderen en zijn orgels... nu' in *Vlaanderen*, jg. 48/4, sept.-okt. 1999, blz. 189-193.
- G. Potvlieghe, Mozart in België, Mercatorfonds & Mozarteum Belgicum, Antwerpen, 1990.

met als bijdragen

Jean-Jacques Robson, p. 68-69

De Brusselse Sonate, p.130-131

Orgelstad Gent, p.182-183

De orgels van Antwerpen, p. 200-201

Mozart en het klavier, p. 253-263

- G. Potvlieghe, 'Het geschonden orgel en zijn problemen. Deel 1. Een terugblik na dertig jaar' in *Orgelpracht*, jg.1, juni 2004, blz. 28-31.
- G. Potvlieghe, 'Abraham van den Kerckhoven (1618-1702)' in *Eigen Schoon Grimbergen*, 2010/3, blz. 7-10.
- G. Potvlieghe, 'Het Grimbergse Orgellandschap' in *Eigen Schoon Grimbergen*, 2013.
- G. Potvlieghe, 'Abraham Van den Kerckhoven (Brussel 1617-Brussel 1702). Kanttekeningen bij de biografie' in *Orgelkunst*, jg. 37, december 2014, blz. 224-241.
- G. Potvlieghe, De Gooikse Orgels. Vergeten meesterwerken. Gooik, Heemkundige Kring, 2015.

Discografie

- 1989 - Mozart Concerti (o.m. met drie vleugels)
- 1994 - J.Haydn, Les sept paroles de J.C.
- 1995 - Adieu: Froberger, Bach,...
- 1997 - F.Schubert, het vierhandige werk samen met M.Miyamoto
- 2002 - F.W.Rust, 3 Sonates
- 2009 - A.van den Kerckhoven (klavechord)

*Sint-Lievens-Houtem, St.-Michaëlskerk, Van Peteghem-orgel (1780).
Restauratie door G. Potvlieghe-De Maeyer in 1982.*

Foto © Erik Van Daele

Werkenlijst

1973	Zele-Heikant	Sint-Jozef en Sint-Antonius van Paduakerk	L. Van Peteghem et frère (1823)	Restauratie
1973/74	Grimbergen	particulier	G. Potvlieghe-De Maeyer	Nieuw orgel
1973	Grimbergen	particulier	G. Potvlieghe-De Maeyer	Nieuw orgel
1973	Londerzeel	particulier	G. Potvlieghe-De Maeyer	Nieuw orgel
1974	Onkerzele	St.-Martinuskerk	L. Lovaert (1854)	Herstellingen pijpwerk
1974	Schellebelle	kerk St-Jan-Onthoofding	P. & L. Van Peteghem (1776)	Herstelling frontpijpen
1974	Nederzwalm-Hermelgem	Alle Heiligenkerk	P. Haelvoet (1855)	Kleine herstellingen
1974/76	Affligem-Hekelgem	Abdijkerk	G. Potvlieghe-De Maeyer	Nieuw orgel
1974	Brugge St.-Kruis	Abdijkerk Male	J.-P. Draps	Nieuw orgel - pijpwerk
1974	Aalst	Dames van Maria	G. Potvlieghe-De Maeyer	Kistorgel
1976/77	Wijnegem	O.-L.-Vrouwkerk	G. Potvlieghe-De Maeyer	Kistorgel
1776/77	Nossegem	St.-Lambertuskerk	A. Rochet (1777 [97?]/1816)	Restauratie
1976	Baarle-Drongen	St.-Martinuskerk	L. Frétin (na 1836) Ch. Anneessens (1864 & 1879)	Restauratie/ reconstructie
1977	Asse	St.-Martinuskerk	G. Potvlieghe-De Maeyer	Koororgel
1978			G. Potvlieghe-De Maeyer	Persoonlijk kabinetorgel
1978/79	Vorselaar	St.-Pieterskerk	G. Potvlieghe-De Maeyer	Kistorgel
1978	De Panne	particulier	G. Potvlieghe-De Maeyer	Kistorgel
1979	Meer	particulier	G. Potvlieghe-De Maeyer	Kistorgel
1979	Oudenburg	particulier	G. Potvlieghe-De Maeyer	Nieuw orgel
1979	Oostkamp	particulier	G. Potvlieghe-De Maeyer	Nieuw orgel
1979	Meerhout	particulier	G. Potvlieghe-De Maeyer	Kistorgel
1978/79	Grimbergen [thans in Mere]	Abdijkerk	G. Potvlieghe-De Maeyer	Koororgel
1978/79	Asse-Terheide	St.-Hubertuskerk	De Volder (1850)	Reconstructie
1979	Asse-Krokegem	Kerk Onbevlekt Hart van Maria	Lovaert (19 ^e eeuw)	Restauratie
1979	Uitbergen	Kerk Sint-Pietersbanden	P. Vereecken (1880)	Restauratie
1979	Westerlo	St.-Lambertuskerk	G. Potvlieghe-De Maeyer	Kistorgel
1980/85	Berlare (O.-VI)	St.-Martinuskerk	L. Van Peteghem (1786)	Restauratie
1979	Brussel	Koninklijk Conservatorium	J.-P. Draps	Vervollediging
1979	Asse	Ascanuscollege	Delhayé	Restauratie
1981	Dikkele	St.-Pietersbandenkerk	P.-J. Vereecken (c. 1870)	Restauratie
1982	Vollezele	St.-Pauluskerk	P. Van Peteghem sr. (1762-69)	Nieuw klavier
1982	Sint-Lievens-Houtem	St.-Michaëlskerk	Van Peteghem (1780)	Restauratie
1986	Zele	St.-Ludgeruskerk	L.-B. Van Peteghem (1777-80)	Restauratie
1986	Leuven	St.-Jan de Doperkerk [Groot Begijnhof]	P. Goldfuss (1692)	Restauratie
1988	Tienen	St.-Germanuskerk	D. Van der Distelen – J. Dekens (1493/1671-73)	Restauratie i.s.m. J.-P. Draps
1989	Ekeren	St.-Laurentiuskerk	B. Bremser (17 ^e eeuw)	Restauratie orgelkast
1989	Hamont-Achel	St.-Monulphus- & Gondulphuskerk	G. Potvlieghe-De Maeyer	Nieuw orgel
1992	Erondegem	St.-Pietersbandenkerk	P.-H. Anneessens (c. 1846)	Restauratie
1992	Sint-Ulriks-Kapelle	kerk Sint-Ulrik	G. Potvlieghe-De Maeyer	Koororgel
1993	Haringe	St.-Martinuskerk	P. & L.-B. Van Peteghem (1778)	Restauratie i.s.m. J.-P. Draps
1993	Antwerpen	St.-Pauluskerk	N. Van Haghen/ J.-B. Forceville/ J.-J. Delhayé-orgel (1658/1732/1824)	Restauratie i.s.m. J.-P. Draps
1994	Roeselare	St.-Amandskerk	G. Potvlieghe-De Maeyer	Koororgel
1995	Grimbergen	Abdijkerk	G. Potvlieghe-De Maeyer	Nieuw orgel in oude orgelkast
1994/96	Keerbergen	St.-Michielskerk	P. & L.-B. Van Peteghem (1777)	Restauratie i.s.m. J.-P. Draps
1994/95	Smetlede	St.-Pharaïdiskerk	P.-H. Anneessens (c. 1865)	Restauratie
1995/96	Dendermonde	Onze-Lieve-Vrouwekerk	M. Van Peteghem (1859-61?)	Restauratie eerste fase
1995/96	Puurs	St.-Pieterskerk	Delhayé (1723)	Restauratie/reconstructie i.s.m. J.-P. Draps

1996/97	Brugge/Ver-Assebroek	Kerk O.L.V.-Onbevlekt Ontvangen	J. Van Van Eynde (1715)	Restauratie
1997	Desselgem	Sint-Martinuskerk	J. Van Belle (1680)	Restauratie
			Koororgel met gebruiknaam van P. Loncke onderdelen uit het Van Belle-orgel	
1998	Antwerpen	St.-Pauluskerk	G. Potvlieghe-De Maeyer	
				Nieuw orgel in de voet van de oude orgelkast

Restaureren en maken van pijpwerk, klavieren en windladen in onderaanneming.

Ondermeer in :

St.-Niklaas-Tereken – Idegem (Fr.Coppin) – Herent (1995) - Roosbeek (Rochet) – Winksele - Wijnegem - Turnhout (hoofdkerk) - Zandbergen (Le Blas) - Zonnegem (Lovaert) - Pulle (Penceler) - Broechem (Forceville) - Herentals, Begijnhof/OCMW, Van Peteghem – Herdersem (Van Peteghem) - Kontich (Th.Smet), - kopie pijpwerk Berger - Quaroble (F), restauratie Trompet van het unieke De Volder-orgel.- Everbeek/Brakel (Van Peteghem) - Hamme, hoofdkerk - Houtem/Vilvoorde (2006), enz.

Sint-Ulriks-Kapelle (Dilbeek), kerk Sint-Ulrik, koororgel G. Potvlieghe-De Maeyer, 1992. Uitgangspunt hiervoor was het Bremser-orgel te Mollem. Foto © Joris Potvlieghe.

résumé

A l'occasion de ses quatre-vingts ans, l'on fait le bilan d'une bonne part de l'histoire d'orgue flamande avec l'organographe et le facteur d'orgues Ghislain Potvlieghe. Pour maint amateur d'orgue de la jeune génération, cet entretien mettra en évidence que l'univers de l'orgue flamand, des années 60 du siècle dernier jusqu'à nos jours, a changé de face.

Ghislain Potvlieghe peut être considéré comme un pionnier qui dressa entre autres une première grande synthèse de l'histoire de l'orgue des Pays-Bas du Sud. A la fin des années 60, il prit fait et cause, avec quelques partisans, pour la sauvegarde de l'orgue flamand historique, qui méritait le traitement de monument historique. Vers le milieu des années 70 il devint facteur d'orgues lui-même afin de mettre en place, s'inspirant d'un métier et d'une tradition d'antan, les repères pour une politique de restauration d'orgue conservatrice en Flandre. Ghislain Potvlieghe fut un des concepteurs de la présente revue, dans laquelle il publia plusieurs articles. Sa bibliographie étendue fait suite à cet entretien, ainsi que la liste de ses réalisations d'orgues.

L'âge n'a pas de prise sur Ghislain Potvlieghe. Son éloquence – il n'a pas la langue dans sa poche – et sa passion de l'orgue n'ont pas changé au fil du temps. Cependant, l'intérêt décroissant à cet instrument au sein de l'actuel contexte social et ecclésiastique le préoccupe.

summary

On the occasion of his 80th birthday, organ expert and organ builder Ghislain Potvlieghe looks back on recent Flemish organ history. For many younger readers of "Orgelkunst" this interview with a distinguished member of a generation that stepped into the limelight in the late sixties will make clear that much has been realized since that generation came into its own.

Ghislain Potvlieghe may be considered as a pioneer first and foremost because he was the first to have taken stock of the historic organs still preserved in the Southern Low Countries. Towards the end of the sixties he was a staunch defender of carefully restoring these organs, because, according to him and some like-minded others, they should be considered as valuable parts of Flanders' cultural and musical heritage. This idea made him take up the craft of organ-building himself: he wanted to be a guide and help in bringing these historic organs back to life. Ghislain Potvlieghe was co-founder of the magazine "Orgelkunst" and wrote many articles for it. His extensive bibliography is published along with this interview. Also a list of the organs he built or restored is provided.

Age has not changed Ghislain Potvlieghe: his eloquence, his verbal brilliance and his love for the organ are the same as ever. Yet, he is really concerned about the waning interest shown by younger generations for the instrument, both in concert and church service

Artikel uit 'De Nieuwe Gids' – 19-8-1968

IN ABDIJ VAN AVERBODE
HOOGDAG VAN BELGISCHE ORGELCULTUUR

Averbode, augustus: een historische dag in de annalen van de geschiedenis van de orgelcultuur in België. De stichter en programmator van deze orgeldagen - de organograaf Ghislain Potvlieghe - heeft vier Nederlandse en vier Belgische prominenten uit de orgelwereld bijeengeroepen en geconfronteerd.

Het klimaat tot de confrontatie werd diezelfde dag al enigszins gegeven door de Nederlander Hans Kriek (Didam) met een lezing «Moderne Nederlandse orgels in klank en beeld».

Met technische assistentie van N.A. Meijer (Veenendaal) heeft Hans Kriek een lezing gepresenteerd, die zowel qua technische afwerking kwalitatief voorbeeldig is.

De Nederlandse orgelcultuur werd ons en visueel en auditief voorgesteld door middel van uitstekende beeld- en klankopnamen. De referent ontleedde niet slechts Nederlandse hoogtepunten, maar wees ook op het resultaat van wanbeleid. De eerste impuls tot een vernieuwde orgelbouwestijl werd in Nederland gegeven door Flentrop. Hetgeen de congressisten uit de lezing konden concluderen was, dat naast wereldvermaarde orgelbouwers als een Metzler, een Ahrend, Een Brunzema, een Marcussen, verscheidene Nederlanders mogen staan. In de ateliers van Van Vulpen (Utrecht) en E. Leeflang (Appeldoorn) worden inderdaad momenteel instrumenten vervaardigd, die tot de subliemste kunstwerken behoren.

Referent H. Kriek heeft hier met zijn optreden een duidelijke vingerwijzing gegeven naar een nieuwe richting, die dringend dient te worden gevolgd. Hij heeft ons meteen een soliede les gegeven in de esthetica van het orgel. En voor de meeste Belgische congressisten was dit alles gloednieuw.

Confrontatie Belgische en Nederlandse deskundigen.

Alleen al de samenstelling van het forum met zijn vier Nederlandse en vier Belgische panelisten en de drie chairmen is een merkwaardig staaltje van inzicht in de programmatiekunde. De heer Potvlieghe weet precies welke richting dient te worden ingeslagen en hoe dient te worden geageerd.

Voor een bomvolle conferentiezaal van de Averbodse abdij was een rij tafels opgesteld met elf sprekers. De Belgische sprekers waren Gabriel Verschraegen (Gent), Paul François (Brugge), Antoon Deschrevel (Handzame) en Titus Timmerman (Tongerlo).

Zij werden geconfronteerd met Lambert Erne (Utrecht), Hans Van der Harst (Utrecht), J. Keijzer (Orgelbouw Leeflang - Appeldoorn) en Hans Kriek.

De driehoofdige moderatorgroep was samengesteld uit G. Potvlieghe, R. Schroyens en Wim Van Gansbeke. En dit is zeer belangrijk gebleken.

De moderator was niet meer een man zoals weleer gebruikelijk, maar wel een team, waarbij het ideeën naar voren brengt en contacten legt met het buitenland voor het geven van een nieuwe impuls in ons orgelcultureel beleid. Er is daar in dit team de klavecijnist-organist Raymond Schroyens, een artiest die in het buitenland naast een Thurston Dart staat en die met rijke pedagogische gaven (zoals hij daags tevoren heeft bewezen met zijn uiteenzetting betreffende klaviermuziek) als instrumentalist aan de rechterhand van de voorzitter staat. Wim Van Gansbeke is gebleken een virtuoos vertolker te zijn met het woord van ieders ideeën, een rechtgeaarde tolk.

G. Verschraegen pleitte voor een georganiseerde groep, die zich bezig zou houden met de inventarisatie van het orgelpatrimonium, terwijl Kan. J. François het had over financiële problemen, de wens uitsprak dat ook eens enkele architecten werden opgeroepen om deel te nemen aan zo'n bijeenkomst, ten einde hen in te lichten omtrent de taak van de orgel-architect. Hij betreunde verder dat daags te voren een nieuw woord in onze orgelcultuur was gelanceerd, nl. het «Krepsisme». A. Deschrevel besprak het orgel in de liturgie en T. Timmerman wenst aan al hetgeen hiertoe was gezegd en voorgesteld, dat een reglatief werd opgesteld.

De eerste spreker van de Nederlandse groep was Hans Kriek, die al directe inhaakte op wat Kan. François naar voren had gebracht. Het orgel van de Brugse kathedraal heeft nu, na de transformatie van 1935 niet hetzelfde aantal knoppen aan zijn jas, dat de Brugse or-

geldeskundige had toegegeven, maar volgens H. Kriek had het zelf helemaal geen jas meer. Alle zgn. modernisering van oude instrumenten hekelde Kriek op scherpe wijze. Orgelbouwer J. Keijzer zette uiteen hoe hij zijn kunstvak begreep en H. Van der Harst pleitte voor een grondiger kennis van de orgellandshappen om er begrip voor aan te kweken.

Ten slotte kwam Lambert Erne aan het woord. Hij wou wel graag weten, wat onze orgelbouwers van hun eigen werk dachten. Hij verklaarde ook, dat de lage kostprijzen van hun restauraties en nieuwe orgels het bewijs leveren, dat er niet aan volwaardige kunst kan worden gedaan, maar dat er wel ongezonde concurrentiepolitiek uit af te lezen viel.

Omdat tal van problemen en allerlei vragen rezen kanaliseerde chairman Potvlieghe de discussies naar het onderzoek van de verantwoordelijkheid, die de adviseurs dragen, of wensen te dragen.

Het Krepisme kwam opnieuw ter sprake. De uitdrukking werd door de Belgische panelists niet ten volle begrepen. Zij wezen erop dat Krepis, de Leuvense orgeldeskundige, een wezenlijke bijdrage heeft geleverd tot de orgelcultuur in ons land. Het inzicht rond de jaren dertig, vanwege Dom Jozef Krepis wenste G. Potvlieghe nu echter niet op de korrel te nemen, maar wel het feit dat Krepis' opvattingen nog steeds als richtinggevend worden beschouwd. Krepis is nl. de vader van het compromis-orgel in ons land en dit soort orgeltype wordt vandaag nog door de meeste organisten en adviseurs als voorbeeldig beschouwd. Daarom vergelijk de Chairman het Krepisme met het Franse Dufourcisme.

Na een korte onderbreking van het forum dat drie uur in beslag zou nemen, werd het plotselinge vertrek van enkele Belgische deelnemers geëxcuseerd en de vinger werd nog verder op een gapende wonde gelegd. Omdat tal van gelegenheidsadviseurs een gezonde restauratiepolitiek onmogelijk maken, werd geïnformeerd bij orgelbouwer J. Keijzer hoe hij stond tegenover dat soort van mensen, die menen zich te moeten bemoeien met het verstrekken van adviezen, Zo'n mensen, aldus de Nederlandse orgelbouwer, worden zodanig

door de orgelbouwer getest, dat ze wel vlug door de mand vallen. Evenmin spreken goede orgelbouwers van een «ideaal» orgel, wel van «goede» orgels.

Naarmate het forum vorderde werd het duidelijker met welk onverkwikkelijke toestanden men in België af te rekenen heeft. Dit is alvast een eerste les, die uit het forum kan worden gepuurd, nl. dat orgelbouwkunst wat anders is dan hier te landen wordt gemeend en dat een totale devaluatie dreigt, indien niet onmiddellijk wordt ingegrepen.

De oplossing voor tal van problemen ligt zelfs in het onmiddellijke verschiet, indien met de op- en aanmerkingen, gegeven door de chairmen, spoedig zal rekening gehouden worden.

Oude getuigenissen.

De volgende dag werd tot besluit van de orgeldagen een tentoonstelling en een diaprojectie georganiseerd.

T.J. Gerits leidde een rondgang door de historische gebouwen van de Abdij en hij had 15^e en 16^e eeuwse gregoriaanse muziekhandschriften en onuitgegeven composities van T. Sale († 1782), alsook documenten over de historicus Couwenbergh († 1914) tentoongesteld in een lieve kleine expositiezaal.

G. Potvlieghe besloot de manifestatie met de projectie van orgelfronten uit Brabantse en Vlaamse scholen en verduidelijkte de evolutie van het klankbeeld door deze twee gebieden ontwikkeld.

Jean Langlais en het onderricht van het orgeloeuvre van César Franck

Anno 2016 herdenken we het 25-jarige overlijden van Jean Langlais. Met de nodige afstand kunnen we al een eerste balans opmaken van zijn artistieke leven.

De veelzijdige componist is bekend: van 1928, eerste gecomponeerde werk voor orgel (*Prélude et fugue*, uitgegeven in 1982 door Universal), tot 1990 schreef hij omzeggens 254 opusnummers voor orgel, orkest, vocale, instrumentale, profane en gewijde muziek. Langlais kende als uitvoerder een grote internationale carrière, met onder andere 300 recitals in Noord-Amerika. We zullen hier echter een ander onderwerp aansnijden dat hem bijzonder nauw aan het hart lag: het onderricht.

Niemand van zijn leerlingen zal zijn improvisatieleraar vergeten ('Hij zou een steen doen improviseren' zei zijn Meester André Marchal) of de manier waarop hij de uitvoering van het oeuvre voor orgel van César Franck aanleerde.

Jean Langlais en Thérèse Chopy-Franck (kleindochter van César Franck) aan de Ste Clotilde in 1958.

Marjorie Bruce, een Schotse studente van Jean Langlais aan de Schola Cantorum van 1972 tot 1974, herinnert zich hem graag zoals volgt: ⁽¹⁾ '

Hij had een heel sterke aanwezigheid. Vandaag nog steeds, wanneer ik orgel studeer, hoor ik hem nog heel duidelijk en verontwaardigd zeggen: "maar nee!" Ik herinner me dat ik destijds met een jong enthousiasme en een stevige dosis naïviteit met de Premier Choral van Franck naar mijn eerste les bij hem ging. Ik weet nog dat ik na een uur les, slechts het eerste blad van de partituur had omgedraaid... Wat een ervaring! Gedurende dat hele uur zei hij nochtans nooit een ontmoedigend woord, maar hij eiste een absolute precisie in ieder detail, een feilloos legato in de middenstemmen, systematisch verlengde rusten, gebeitelde zinnen, een feilloze lezing van de muziek. Ik begreep toen vlug dat er tussen staccato en legato ontelbare mogelijkheden lagen...'

Een ander getuigenis, van de Amerikaan Douglas Himes, in 1972:⁽²⁾

'Mijn eerste ontmoeting met Jean Langlais vond plaats zelfs voor mijn eerste les. Ik zat toen op een stoel in het kerkship van de Sainte-Clotilde met het aangezicht naar het orgel gekeerd en hoorde hem stukken van Franck spelen, met uitsluitend de registers die de componist had aangegeven. Het was een ervaring die mijn leven veranderde.

Tijdens mijn lessen hoorde ik hem enkele herinneringen ophalen aan de klas van Dupré:

"Dupré, zei hij, beweerde dat je om Franck te spelen maar twee dingen nodig had: een metronoom in je rechter- en één in je linkerbroekzak."

Op een dag, ging Langlais verder, moest ik voor hem de Fantaisie en Ut Majeur spelen in de klas van het Conservatorium. Dupré waarschuwde me dat de originele registratieaanwijzingen in het midden deel omgekeerd moesten worden. Hiermee ging ik niet akkoord, wat ik met een zekere moed te kennen gaf: "Het spijt me u te zeggen, Meester, maar Adolphe Marty, die in 1886 zijn Prijs van het Conservatorium in de klas van Franck behaalde met deze Fantaisie en Ut, speelde die net zoals ik zonder omkering van de registraties. Na een lange ijzige stilte antwoordde Dupré me woedend: "Als Marty het gedaan heeft, doe het dan!"'

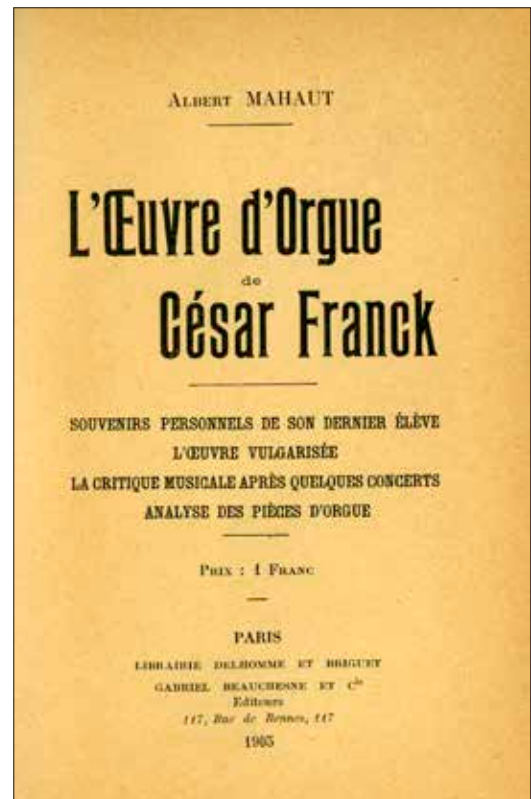
Dupré-Langlais: we hebben hier meteen te maken met twee manieren om Franck te spelen die lijnrecht tegenover elkaar staan. Zowel de ene als de andere beriepen zich nochtans op een goed gevestigde 'traditie', maar uiteraard niet dezelfde. Dupré verklaarde op die manier ⁽³⁾ hoe de mondelinge traditie, die Alexandre Guilmant hem in de jaren 1907-1908 had doorgegeven, meer en meer ingang had gevonden: op een avond speelde Franck zijn Six Pièces in het orgelbouwersatelier van Cavaillé-Coll, avenue du Maine 15, met Saint-Saëns, Widor en Guilmant als publiek. Dupré voegde daaraan toe: 'Alle drie vertelden me de gebeurtenis na met telkens dezelfde datum, namelijk 1875. Na het verschijnen van de Trois Pièces in 1878, speelde Guilmant zelf voor Franck alleen de

uitgegeven Neuf Pièces, eveneens bij Cavaillé-Coll. Franck zelf toonde aan Guilmant de schetsen van zijn drie Chorals, die Guilmant dus kende voordat ze postuum verschenen.'

De verwantschap lijkt dus onweerlegbaar... behalve dat Langlais, op even overtuigende wijze zijn traditie beschrijft als gegroeid uit het Parijse Institution des jeunes Aveugles.

Hoe dan ook, de orgelleraar van het Institution des jeunes Aveugles, Louis Lebel, die grote projecten koesterde voor zijn blinde leerlingen, had César Franck om zijn medewerking gevraagd. Op die manier nam Franck gedurende een vijftiental jaren voor zijn dood in 1890, actief deel aan het muzikale leven van het instituut. Eén van de blinde leerlingen, Albert Mahaut, die zijn Eerste prijs orgel aan het Conservatorium in de klas van Franck behaalde in 1889 getuigt ⁽⁴⁾ :

'Franck hield van onze school. Hij schreef voor ons en droeg één van zijn werken voor koor, orgel en orkest aan ons op: Psaume CL, 'Louez le Dieu caché', die op 17 maart 1883 werd uitgevoerd op het Instituut voor Jonge Blinden bij de inspelings van ons nieuwe Cavaillé-Coll-orgel (34 registers verdeeld over 3 manualen), tijdens een onvergetelijk concert. Het was in onze kapel dat hijzelf één van de allereerste uitvoeringen van zijn 'Messe en La' dirigeerde, een heel bekend werk vandaag. Onze koren overtroffen zich onder zijn begeesterend optreden. Het beste in onze ambities waren we hem al verschuldigd. [...]

Hij vervolmaakte me in het schrijven van contrapunt en fuga, en toen hij me klaar vond, in oktober 1888, kwam ik in zijn orgelklas van het Conservatorium. Het werd een onvergetelijk jaar, waarin ik drie keer per week voelde dat ik erop vooruit ging onder zijn invloed. Wat leken de lessen ons toch zo kort! [...]

De Meester was opmerkelijk goed voor al zijn leerlingen. Hij moedigde me aan en hield ervan om me te laten spelen. Wanneer hij belangrijk bezoek had werd ik steeds gevraagd: - Kom morgen, schreef hij, en breng je gereedschap mee. Hij bedoelde daarmee mijn brailleschrijfmachine. Ik vertrok dan met mijn 'gereedschap'; hijzelf dicteerde me een gregoriaanse melodie die ik begeleidde met versierd contrapunt. Doordat mijn linkerhand de brailletekst las, voorzag ik in een dubbele pedaalpartij en trok ik me uit de slag door de bas in de linkervoet te spelen, de tenor in de rechtervoet en de twee bovenstemmen in de rechterhand.

il m'appelait toujours. — « Venez demain, m'écrivait-il, et apportez vos outils » ; il désignait ainsi mon appareil à écrire le Braille. J'allais, muni de mes outils ; il me dictait lui-même une pièce de plainchant que j'accompagnais en contrepunt fleuri. Privé de ma main gauche occupée à lire le texte en Braille, j'y suppléais par une double partie de pédales et je me tirais de cette épreuve en exécutant la

Een andere blinde die maar twintig jaar oud was, schitterde eveneens in de orgelklas van César Franck, Adolphe Marty, eerste prijs van het Conservatorium in 1886. Twee jaar later, in 1888, behaalde Joséphine Boulay als eerste blinde vrouwelijke leerling een eerste prijs orgel in de klas van Franck. In 1890 ten slotte, het jaar waarin Franck stierf, traden Louis Vierne en Charles Tournemire officieel tot de klas toe. Het is op deze gegroepeerde erfenis dat Jean Langlais zich laat voorstaan. In zijn 'Souvenirs', schrijft hij:

Ik heb altijd een grenzeloze bewondering voor Albert Mahaut gekoesterd. Bedenk dat hij in 1896 tijdens één enkel concert het hele oeuvre voor orgel van Franck in de Trocadéro speelde, wat neerkomt op tweeënhalve uur muziek, en Mahaut was blind! Hij was de eerste om zo'n krachttoer uit te halen en ik denk niet dat er sindsdien veel organisten geweest zijn die hem dat hebben nagedaan! En dan was er nog Adolphe Marty, die andere blinde leerling van Franck. In de overtuiging dat hijzelf garant kon staan voor een uitvoeringstraditie, zei hij ons: 'wij kunnen ons de vrijheid waarmee Franck zijn eigen werken uitvoerde helemaal niet voorstellen'.

En als men daaraan toevoegt dat Langlais werd geschoold onder Charles Tournemire, dan begrijpt men hoezeer zijn persoonlijke muzikale leerschool, via tussenliggende leerlingen, aan César Franck schatplichtig is. Om nog maar te zwijgen van Langlais die in 1945 titularis werd van het orgel in de Sainte-Clotilde, en dat gedurende 42 jaar bleef, waardoor hij definitief in de invloedssfeer kwam van hem die door Debussy 'de oude Belgische engel' genoemd werd, César Franck, van wie Langlais zich een afstameling vond.

Zo werd het voor zijn leerlingen duidelijk dat er maar één Meester was om de uitvoeringsstijl van Franck te benaderen: Jean Langlais! Maar als leerling kan ik eveneens mijn directe getuigenis geven. Toen ik op een dag de fuga in D-groot van Bach speelde, waarbij Langlais naar gewoonte de muziek volgde in zijn brailleuitgave, onderbrak hij me en zei: 'Dat is vreemd, de pedaalzetting die Franck aangeeft'.

Ik dacht het slecht gehoord te hebben: 'Maar het gaat over Bach' zei ik hem. 'Dat weet ik, maar Franck maakte de vingerzetting in de braille-uitgave van de werken van Bach.'

Zo vernam ik dat Franck gevraagd werd door het *Institution des jeunes Aveugles* om vijf banden met orgelstukken van Bach van een vingerzetting te voorzien, die later werden overgeschreven in brailleschrift. Met veel toewijding kweet Franck zich van die lastige taak: hij voorzag dertig orgelwerken van Bach volgens het *Bachgesellschaft* van een zorgvuldige vingerzetting. Uit die werken, bewaard in de muziekbibliotheek van de *Association Valentin Haüy* in Parijs, studeerde Langlais Bach!

Naast de leuke anekdote, vormen de gegeven aanduidingen waardevolle informatie om meer te weten over de stijl die Franck hanteerde voor zijn eigen werken: gebonden spel met talrijke vingerwisselingen, acrobatische pedaalpartij, afwisselende punt/hak-verbindingen met dezelfde voet, 'enjambements', afwisseling van punt van beide voeten op herhaalde noten!

Al deze aanduidingen wijzen in dezelfde richting: de verwantschap tussen César Franck en de blinde organisten geschoold in het Instituut voor Jonge Blinden staat ongetwijfeld vast. Langlais kwam duidelijk naar voren als één van de best geplaatsten om aan zijn leerlingen alles over te brengen wat hij van de traditie wist; hij deed dat steeds met grenzeloze discipline en passie. Om te weten hoe hij Franck onderwees, moest je maar luisteren hoe hij speelde. Dit was het antwoord van Langlais aan Joël-Marie Fauquet toen die hem vroeg naar de integrale van de 12 *Pièces* die hij in 1975 opnam voor het label Arion aan het orgel van de Sainte-Clotilde:

'Ik zal misschien op de korrel genomen worden door de tempi en de vrijheid in stijl die ik bij de opnamen genomen heb, maar ik ben zeker van mijn gelijk omdat alle leerlingen van Franck die ik heb gekend en die mijn leraren zijn geweest me hetzelfde hebben gezegd: "We kunnen ons de vrijheid niet voorstellen waarmee Franck zijn werken uitvoerde". Afgezien van de leerlingen van de Meester, was het Alfred Cortot, die de beste benadering gaf. Zijn opname van de twee grote trip-

tieken voor piano bereiken een weergaloze grootsheid in stijl. Ik heb de pure Franck-traditie geërfd van Albert Mahaut die in 1896 als eerste tijdens één enkel concert het hele oeuvre van Franck speelde op het Cavaillé-Coll-orgel van de Trocadéro. Ik heb al mijn harmoniestudies bij Mahaut gedaan en ben met hem in contact gebleven; hij heeft me veel over Franck gesproken. Dan was er nog Adolphe Marty en vervolgens Charles Tournemire, natuurlijk (...). Waarom heb ik me geschikt naar de registraties die Franck bedoelde? Omdat ik ervan uitga dat hij zijn orgel perfect kende, dat hij deze kleur wou en niet een andere. We gaan in zijn orkestwerken geen hoorn vervangen door een fagot of een hobo door een trompet. We moeten daarom met zijn orgelwerken even getrouw omgaan.'

Jean Langlais overleed in 1991, zijn twee integrale opnames van Franck, opgenomen in 1963 en in 1975, kunnen nog steeds beluisterd worden. Ook al verschilt hun globale minutage (er zit een verschil van 12 minuten tussen beide versies, waarbij de eerste veel sneller is dan de tweede, wat waarschijnlijk te maken heeft met gezondheidsredenen. De componist werd immers in 1973 zwaar getroffen werd door een hartaanval), de gehanteerde stijl voor het geheel blijft dezelfde, afwisseling van eerder vlugge tempi, de gebeitelde precisie van de tekst, een interpretatie omhuld met poëzie en magie van het orgel en de plaats. Orgelklank wordt voor de helft bepaald door de akoestiek van de kerk, zoals men gewoonlijk zegt. In de Sainte-Clotilde is dat o zo waar !

résumé

L'interprétation de l'œuvre pour orgue de César Franck a toujours été un sujet de controverses entre les élèves mêmes de Franck, et ce dès sa mort en 1890. Deux Écoles se sont tout de suite opposées : celle de Marcel Dupré qui dit tenir la « vraie » tradition par l'intermédiaire de Guilmant (voir ses explications dans son édition Bornemann des œuvres de Franck publiée en 1955) et celle de Jean Langlais via les élèves aveugles de Franck (Adolphe Marty, Joséphine Boulay, Albert Mahaut) et Charles Tournemire. Langlais, de plus, a été nommé organiste de Sainte-Clotilde en 1945 et a joué l'orgue de Franck, même modifié par Tournemire puis par lui-même, jusqu'en 1987. Son enseignement de l'œuvre, qui a donné lieu à deux intégrales au disque en 1953 (GIA) et 1975 (ARION) sont toujours disponibles, et on se rendra compte à leur écoute à quel point il s'est montré soucieux de restituer le plus fidèlement possible ce que ses maîtres aveugles lui ont transmis de César Franck. Et puis la magie de l'orgue et l'acoustique admirable de la Basilique, bien présentes à l'enregistrement, parleront mieux aux jeunes générations que tout cours magistral ...

summary

Beginning with César Franck's death in 1890, the interpretation of his organ works has always been a controversial subject, even among his own pupils. Two schools immediately opposed each other: that of Marcel Dupré who claimed to uphold the "real" tradition as transmitted by Guilmant (see the explanations in his Bornemann edition of Franck's works, published in 1955); that of Jean Langlais, transmitted by Franck's blind pupils (Adolphe Marty, Joséphine Boulay, Albert Mahaut) and Charles Tournemire. Langlais was organist of Sainte Clothilde between 1945 and 1987. He played the organ Franck himself had played, although since modified both by Tournemire and by Langlais himself. His methods of instruction are confirmed by two complete recordings, in 1953, (GIA) and 1975 (ARION). These are still available, a testimony to his faithful and rigorous interpretation of the Franck tradition he had received from his blind teachers. These recordings relay the magic of the instrument and the admirable acoustics of the Basilica. They will speak more to future generations than any master-class ...

ÉGLISE SAINTE CLOTILDE | MERCREDIS 26 AVRIL et 3 MAI
Rue Laz Cases (7e) | Métro : Bastille et Solferino | 1372 | à 20 heures

COMITÉ NATIONAL pour les COMMEMORATIONS MUSICALES
(AMIS de MOZART et des MAÎTRES CLASSIQUES)

INTÉGRALE de l'ŒUVRE pour ORGUE
de
CÉSAR FRANCK
en 2 concerts par
JEAN LANGLAIS

Places de 10 à 20 F. (Réduction pour les "Amis de Mozart", Étudiants, J.M.F., et A.M.J.)
Location chez Durand, 4, place de la Madeleine 012-62191, à l'Église et par CORRESPONDANCE
au BUREAU DE CONCERTS MAURICE WERNER, 11, Avenue Delcassé, PARIS-8e — 225-38-84

Noten

- 1 Marjorie Bruce, 'Seeking clarity', in *Choir and Organ*, 2007, maart/april, blz.18-21.
- 2 *Recollection of Jean Langlais as a teacher of Franck*, brief gericht aan M.-L. Langlais op 24 juni 2015.
- 3 zie *Voorwoord* bij de Bornemann-uitgave van de door Dupré herziene werken van Franck, uitgegeven in 1955.
- 4 A. Mahaut, ' *L'œuvre d'orgue de César Franck, souvenirs personnels de son dernier élève* ', Paris, 1905.

Het Pereboom & Leijser-orgel in de Sint-Quirinuskerk te Viversel gerestaureerd

In het dorp Viversel, gelegen ten oosten van het Albertkanaal in de gemeente Heusden-Zolder, bevond zich in de 13de eeuw een quarta-capella onder de parochie Lummen. In 1317 gebeurde hier het wonder van de 'bloedende hostie' waarvan de verering voortleeft. In het jaar 1637 werd Viversel een zelfstandige entiteit en pas in 1838 werd de kerkfabriek zelfstandig. De Sint-Quirinuskerk is een eenvoudig eenbeukig dorpskerkje. De oude kerk werd in 1747 nog hersteld en in 1838 volgde een ruime westwaartse verlenging waarbij de toren met zijruimten werd toegevoegd. In 1859 werd het oude kerkgebouw vervangen en kwam het oostelijke deel van het kerkship met het huidige priesterkoor tot stand. Het interieur werd heringericht in de jaren 1860-1864 met barokke altaren en een waardevolle collectie oudere heiligenbeelden. Op 16 november 2014 werd in deze kerk, na een restauratie door **Orgelbau Schumacher** (Eupen), het Pereboom & Leijser-orgel feestelijk ingespeeld door Joost Termont en Denis Roosen.

Geschiedenis

Uit de kerkinventarissen blijkt dat er vóór 1870 te Viversel geen orgel aanwezig was. In een voorstel van 27 mei 1870 bood Theodoor Pereboom het kerkbestuur aan een nieuw orgel te leveren met één manuaal en 9 registers in een orgelkas 'in denenhout, het beeldhouwerk van lindehout, in eiken koeleur geverwd'. Het zou 2600 Belgische frank kosten en de speeltafel zou aan de linkerzijde worden ingebouwd. Pereboom presenteerde evenwel ook een variante met een eikenhouten kas voor een meerprijs van 300 frank. Het kerkbestuur van Viversel opteerde voor de minst kostelijke versie met een naaldhouten kas, die geschilderd zou worden in houtimitatie. Eind januari 1871 legden *Pereboom & Leijser* de laatste hand aan het orgel. Op voorstel van de orgelbouwers werd het register Viola di Gamba met twaalf pijpen uitgebreid om 'het instrument voller van toon en de grondspelen krachtiger [te doen] zijn'. Omdat de logementkosten van de orgelmakers en het transport van het orgel en de materialen niet begrepen waren in de offerte bedroeg de totale kostprijs uiteindelijk 2.760 frank. Vergelijken we deze som met de prijs van orgels van dezelfde grootte van concurrerende orgelmakers uit die tijd, dan wordt duidelijk dat *Pereboom & Leijser* tegen werkelijk lage prijzen nieuwe orgels leverden. Toch mag de kwaliteit van hun instrumenten gezien en gehoord worden, en dat is ook gebleken bij de restauratie van het orgel in Viversel.

Dat de orgelmakers zelf de orgelkas leverden paste in hun werkwijze, want *Pereboom & Leijser* hadden vanaf de zestiger jaren van de 19de eeuw een vaste samenwerking opgebouwd met meubelmakers, die in hun Maastrichtse orgelwerkplaats orgelkasten

vervaardigden. Rangschikt men hun realisaties in chronologische volgorde dan valt het op dat bepaalde frontcomposities een aantal jaren lang werden uitgevoerd als 'een thema met variaties'. Zo vertoont het vijfdelige eclectische orgelfront van Viversel opvallende gelijkenissen met de orgelfronten in Gingelom (1867), Heks (1868), Liers (1870), Koninksem (1870), Vucht (1870), Fexhe-le-Haut-Clocher (1874) en Grote-Spouwen (1875). In het rekeningenboek van *Pereboom & Leijser* wordt een zekere Schobben vermeld als beeldhouwer voor de kas van Heks, maar ook voor het maken van een plan van de kas van Fexhe-le-Haut-Clocher. Het lijkt dan ook best mogelijk dat de deze Schobben eveneens betrokken was bij het ontwerp en/of de uitvoering van de orgelkas van Viversel.

Bij de inplanting van het orgel op het doksaal van Viversel werden bestaande eiken balustradedelen behouden en op de zijkanten van het orgelbasement aangesloten. Men kan vermoeden dat ze uit 1699 stammen, want dat jaartal is uitgebeiteld in de eveneens oudere torentrap. Elk van de twee houten zuilen onder het doksaal werd geplaatst op een voetstuk in blauwe hardsteen. Het bizarre is dat deze sculpturen in origine niet ontworpen waren als voetstukken, maar als kapitelen! Het betreft dan ook van elders gerecupereerd materiaal: ze zijn in 1889 verwijderd uit de Sint-Vincentiuskerk van Zolder, en dateren volgens overlevering uit 1554. De vermoedelijke positie aldaar was onder het doksaal dat zich tussen het kerkship en het priesterkoor bevond. Door ze ondersteboven te keren transformeerden ze van kapitelen bovenaan de zuilen (toestand te Zolder) tot voetstukken onder de zuilen (toestand Viversel; zuilen hier in 1889 vernieuwd). Het vormidroom van deze kapitelen komt overeen met dat van de

zuilen rond de binnenplaats van het Prinsbisschoppenpaleis in Luik (1530-1538). Het doksaal had aanvankelijk een trapeziumvormig grondplan. In de 20ste eeuw werden de naar achteren wijkende zijdelen rechtgetrokken en de oude balustrade herschikt. Er ontstond zo meer ruimte, maar de aansluitingen waren weinig subtiel gedetailleerd.

Het is opmerkelijk dat *Pereboom & Leijser* hun orgel na de voltooiing niet meer zouden terugzien. Ze werden nooit verzocht om het onderhoud ervan uit te voeren. Van 1875 tot 1904 was het immers de eigen koster en organist F. Cuppens die het orgel stemde. Einde 1904 werd hiervoor beroep gedaan op een zekere Jan Moors, en in 1906 en 1908 op H. Vandenholt uit Beverst. Vandenholt was in heel Belgisch-Limburg actief als orgelstemmer. Pas voor de periode 1965-1970 leveren de kerkrekeningen opnieuw bewijs van onderhoudswerken aan het orgel, die afwisselend uitgevoerd werden door de firma's Verschuieren uit Tongeren en Aerts & Castrel uit Duffel. De archieven geven slechts karige informatie prijs over deze werkzaamheden, en vermelden niet veel meer dan de sommen die hieraan werden gespendeerd: 20.000 frank in 1965 aan 'kleine herstellingen aan orgel, klokken en uurwerk', waarbij de naam van de orgelbouwer niet wordt genoemd, 776 frank in 1966 aan Emiel Verschuieren uit Tongeren, 1.033 frank in 1968 aan diezelfde Verschuieren en 1.412 frank in 1970 aan de firma *Aerts & Castrel*. Door deze schaarste aan archivalische informatie is niet duidelijk door toedoen van welke orgelbouwers bepaalde transformaties aan het orgel werden uitgevoerd. Wel kon uit plaatselijke mondelinge bron worden vernomen dat de vervanging van de originele Flûte Traversière 8 Sup door een Quint 3 in prestantmensuur het werk zou zijn geweest van Verschuieren uit Tongeren, die tevens ook een nieuw eiken pedaalklavier plaatste met een omvang C-b° (24 toetsen).

In 1973 werd het interieur van de kerk van Viversel grondig geres-taureerd en heringericht naar de plannen van architect Daniëls uit Maaseik. Voor een studie van de kleuren en de behandeling van de muren deed men een beroep op binnenhuisarchitect Rik Verhelst uit Diepenbeek. Die voorzag ook in een wijziging van het orgelfront: op de invulpanelen van de onderkas werd een basreliëf in eigentijdse stijl aangebracht, dat in bronskleur werd afgewerkt. Het gehele meubel, evenals de doksaalbalustrade werden geschilderd in een houtimitatie die veel donkerder was dan de oorspronkelijke. De zuilen onder het doksaal werden geschilderd in een rode natuursteenimitatie. Vanaf 1977 werd het orgelonderhoud uitgevoerd door orgelbouwer Mark Nagels, toen nog gevestigd in Hasselt. In 1977 voerde hij voor een som van 34.200 frank herstellingswerken uit, waarvan de toedracht niet nader gespecificeerd werd in de archieven.

Toestand vóór restauratie

Het Pereboom & Leijser-orgel van Viversel is relatief gaaf bewaard gebleven. Toch was vóór restauratie de authenticiteit van bepaalde elementen aangetast door wijzigingen uit latere tijd. De houtimitatie uit 1977 verleende het orgel een wat sombere

aanblik. De decoraties die op de frontpanelen van de onderkas waren gelijmd, werden door de huidige opdrachtgevers van de restauratie als een verstoring ervaren van de serene eenvoud van het oorspronkelijke front. Zoals reeds besproken was het oorspronkelijke aangehangen pedaalklavier verdwenen en vervangen door een klavier met omvang C – b° (24 toetsen). Wegens de zijkantbespeling, en de bijgevolg beperkte beschikbare ruimte, kon deze ingreep enkel tot stand worden gebracht door één van de vier hoofdstijlen van het orgelmeubel door te zagen. Deze ingreep tastte de stabiliteit van de orgelkas aan. Ook was het oorspronkelijke register Flûte Traversière 8' discant vervangen door een Quinte 3'. De Doublette 2' was voor een belangrijk deel vernieuwd, terwijl de resterende originele pijpen van dit register zich niet meer op hun originele cancellen bevonden.

De intonatie was ingrijpend gewijzigd volgens neobarokke principes. Zo was de winddruk verlaagd tot nog slechts 60 mm/waterkolom, wat gepaard ging aan een systematische vergroting van de voetopeningen. Door het insnijden van stemkrullen en/of het inkorten van de corpora werd de toonhoogte van het gros der labialen aangepast aan de nieuw gecreëerde intonatieverhoudingen.

Restauratie

In 2003 stelde het kerkbestuur orgeldeskundige Michel Lemmens aan als ontwerper. Voor de opstelling van het bestek van de orgelkas en voor het uittekenen van de plannen deed hij een beroep op schrijver dezes. Vanaf augustus 2007 volgde deze Michel Lemmens op als orgeladviseur en was hij namens de opdrachtgever verantwoordelijk voor de begeleiding van de uitvoering. Het project voorzag in een volledige restauratie van het Pereboom & Leijser-orgel naar zijn oorspronkelijke toestand van 1871. Na een beperkte aanbesteding werd op 2 augustus 2010 aan *Orgelbau Schumacher* het startsein gegeven voor de uitvoering der werken. De voorlopige oplevering vond plaats op 14 februari 2014.

Een belangrijk deel der werken betrof de restauratie van het orgelmeubel en het doksaal. Sporen van de oude beschildering gaven een duidelijke indicatie van de oorspronkelijke lichte houtimitatie. Die werd opnieuw aangebracht op orgelkas en doksaalbalustrade. Hieraan voorafgaand werd de opstelling van de balustrade op het doksaal enigszins herschikt. De toegevoegde ruimte is bij de restauratie gehandhaafd. Om nog wat meer ruimte te winnen op het doksaal in de doorgangzone tussen kasrug en torenmuur werd het orgel wat naar voren geschoven. De doksaalbalustrade wijkt nu in relatie daarmee iets terug. Bovendien werden nu de korte balustradestukken aan weerszijden van het orgelbasement gepositioneerd, en de twee lange balustradestukken tegen de zuid- en noordmuur. Dit alles resulteert in een betere esthetische verhouding tussen balustradedelen en orgel. De pilaren onder het doksaal werden in witgrijze marmerimitatie geschilderd, naar het voorbeeld van de kleurstelling van het gemarmerde hoogaltaar. Zo werd de visuele dialoog tussen hoogaltaar en orgel hersteld. Eveneens omwille van de krappe doorgang tussen torenruimte en doksaal werd ervoor geopteerd de trappers van de originele blaasbalg niet meer te monteren, maar als document te bewaren onder

de blaasbalg. Daardoor kan de windvoorziening thans enkel nog met de ventilator in werking worden gesteld. Bij verwijdering van de opgelijmde decoraties uit 1973 op de panelen van het basementfront, bleken zich hierachter, op de oorspronkelijke paneel-delen, neogotische beschilderingen te bevinden, die vermoedelijk dateren van omstreeks 1900, maar die (waarschijnlijk in 1973) sterk waren beschadigd. Er werd beslist deze beschilderingen niet te restaureren, maar de panelen als historische documenten in de torenruimte aan de noordmuur te hangen. Bijgevolg werd het orgelfront van nieuwe basementpanelen voorzien. Tegen de kasrug werd een solide stemgang gebouwd. De scheidingswand tussen de kerk en de onverwarmde torenruimte werd vervangen door een glazen wand. Daardoor tekent het orgel zich fraai af tegen het van achter komend daglicht zoals het ook oorspronkelijk geweest is.

Vanzelfsprekend werd ook aan de restauratie van het eigenlijke instrument de nodige zorg besteed, ook al hingen meubel- en orgelrestauratie nauw samen. Zoals reeds vermeld werd enkele decennia geleden één van de hoofdstijlen van de orgelkas on-deraan doorgezaagd om zo een pedaalklavier met een ruimere omvang te kunnen monteren. De doorgezaagde hoofdstijl situeert zich links van de speeltafel. Omwille van de stabiliteit van het orgelmeubel was het noodzakelijk om deze schade te herstellen en de doorgezaagde hoofdstijl te completeren. Dat betekende evenwel dat er nu een pedaalklavier met beperktere omvang moest worden geplaatst. Uit de restanten van de oorspronkelijke aanhanging pedaal-manuaal (zie boringen onder in de manuaal-toetsen) kon worden afgeleid dat het verdwenen oorspronkelijke pedaal van *Pereboom & Leijser* een omvang had van 18 tonen (C-f[♯]). Op uitdrukkelijk verzoek van organist Alfons Aerts werd er nu voor geopteerd om de ruimst mogelijke pedaalomvang te realiseren die met de gecompleteerde hoekstijl technisch nog mogelijk was: C - a° (22 toetsen). De vormgeving van het pedaal werd geënt op het originele pedaal van het *Pereboom & Leijser*-orgel te Koninksem-Tongeren, dat uit 1870 dateert. Ter vervanging van het 20ste-eeuwse pedaalwellenbord uit spaanplaat, uitgerust met aluminium wellen, werd er nu een nieuw wellenbord vervaardigd, geheel in eiken. De oorspronkelijk toonhoogte van het orgel werd gereconstrueerd conform de historische indicaties (sporen van de oorspronkelijke stand van de hoeden bij de gedekte labialen, de steminrichting van de frontpijpen en de simulatie van de originele toonhoogte door het uitrollen van de later ingesneden stemkrullen bij de open metalen labialen). Zodoende werd de diapason vastgelegd op 438 Hz bij 16° C. Voor de grootste open metalen labialen kon dit resultaat bereikt worden door de niet originele stemkrullen open te rollen en het originele metaal opnieuw vast te solderen aan de bovenranden van de corpora. In hogere ligging moesten sommige open labialen ook worden uitgelengd. De gedekte metalen labialen werden over de gehele ligging uitgelengd. De intonatie was erop gericht het (door neobarokke ingrepen verstoorde) klankbeeld van *Pereboom & Leijser* te herstellen. Daartoe werd onder meer de winddruk verhoogd van 60 mm naar 74 mm/waterkolom en werden de voetopeningen teruggebracht tot hun vermoedelijke oorspronkelijke grootte. Vergelijkingen

met andere *Pereboom & Leijser*-orgels die nog originele balgen bezitten indiceren een winddruk die van orgel tot orgel varieert van 68 tot 80 mm waterkolom. Proefondervindelijk onderzoek bij intonatie van het orgel van Viversel vanuit de originele windlade wees uit dat het beste klankresultaat bereikt werd bij een druk van 74 mm. De wijzigingen aan de Doublette 2 werden ongedaan gemaakt, en in plaats van de niet-originele Quinte 3 werd er, conform de indicaties van het bouwcontract, opnieuw een houten Flûte Traversière 8 Superius geplaatst. Deze werd vervaardigd naar model en mensuren van het gelijknamige register in het *Pereboom & Leijser*-orgel van Hombourg in de provincie Luik. Dat dateert uit 1873, en werd in 1984 eveneens door de firma Schumacher gerestaureerd. Het nog originele manuaal werd gedemonteerd, schoongemaakt en voorzien van nieuwe viltlagen. Het toetsbeleg van de ondertoetsen in kunststof werd vervangen in been, evenzo het in slechte staat verkerend beleg van de frontons. Beschadigd finer van manuaal en klavierplank werd (als aangetroffen) in palissander hersteld.

Enkele verwormde registerknoppen werden vernieuwd in notenhout, naar bestaand model. Ook werden drie nieuwe porcelainen registerplaatjes geplaatst, ter vervanging van 2 verdwenen en 1 beschadigd exemplaar. De 20ste-eeuwse orgelbank werd vervangen door een nieuw exemplaar overeenkomend met de nieuwe pedaalomvang.

Offerte van Theodoor Pereboom aan het kerkbestuur van Viversel voor de bouw van een nieuw orgel, 27 mei 1870 (bron: Viversel, Kerkarchief)

Voorwaarden waar naar de orgelmakers Pereboom en Leijser een orgel zullen leveren in de parochiekerk te Viverselle

1. De orgelkast in dennenhout het beeldhouwerk van lindehout in eiken koeleur geverwd; volgens hier bijgaande plan en door de fabriek goedgekeurd.
2. Eene windlade van eikenhout met kleppen en verder toebehoor om de hier naar opgegeven registers te plaatsen.
3. Een wellebred waarvan de raam in eiken hout, de wellen en abstrakten van regdradig dennenhout zonder kwasten of knoopen, het draadwerk van koper, de vrijvingen met laken bekleed.
4. Een handklavier beplakt met ivoor, de diëze in ebbenhout, de raam beplakt met palissander hout, gaande van ut tot sol 56 toetsen.
5. Een blaasbalk dubbel réservoir met twee pompen, in vast gesloten dennenhout, de voegen en scharnieren met dubbel leer beplakt, met paralellagrammen, basculs enz.
6. Een pedaalklavier van eikenhout, gaande van ut tot fa eenen half octaaf met deszelfs wellebred en verder toebehoor.
7. Eene registertrekking voor 10 registers, de trekkers van eikenhout, de winkelhaken of basculen van ijzer.
8. Op genoemde windladen zal geplaatst worden de volgende registers:
  - 1° Montre 8 voet 56 pijpen, de zes grootste in hout, de overige in metaal.
  - 2° Prestant 4 voet 56 pijpen in metaal.
  - 3° Fluit 4 voet 56 pijpen in metaal.
  - 4° Bourdon 8 voet 56 pijpen, de vijftien grootste in hout, de overige in metaal.
  - 5° Flute Traversière 8 voet Discant 31 pijpen in hout.
  - 6° Doublette 2 voet, 56 pijpen in metaal
  - 7° Viola di Gamba 8 voet, 44 pijpen in metaal beginnende op de tweede ut.
  - 8° Fourniture 2 per toets, 112 pijpen in metaal.
  - 9° Trompette Basse 8 voet, 24 pijpen in metaal.
  - 10° Trompette Discant 8 voet 32 pijpen in metaal.
- art. 9 De metale pijpen zullen van eene compositie van 1/3 tin gemengd met 2/3 lood gemaakt worden, de houten pijpen zullen van vast gesloten maste dennenhout gemaakt worden met eikenhouten mondstukken.
- Art. 10 De orgelmakers zullen dit orgelwerk in alle deelen zuiver afwerken en plaatsen in voornoemde kerk, voor de som van twee duizend zes honderd francs, garandeeren voor de duurzaamheid van gezegd orgel voor de tijd van drie jaren, vermits het onderhoud van stemmen aan hun worde toevertrouwd gedurende dien tijd. Het eerste jaar naar de plaatsing zullen de orgelmakers het orgel op hunnen kosten stemmen.
- art. 11 De transportkosten of het afhalen op de statie te Hasselt van het orgelwerk, als ook het terug voeren van de ledige kisten, gediend hebbende ter inpakking zijn voor rekening van het kerkfabriek.
  - 4° De inkomende rechten zijn ten laste van de orgelmaker
  - 5° De betaling van de som van Fr. 2600 zal plaats hebben als volgt: te weten twee duizend francs naar de aflevering en goedkeuring, de overige zes honderd francs een jaar daarna zonder intrest. Bij geval zes honderd francs langer dan een jaar voor garantie geëischt worden moet het kerkbestuur daarvan intrest betalen ten 5 ten honderd.

Aanmerkingen

Indien het kerkbestuur verlangt eene orgelkast van eikenhout volgens voorgaande plan zal dit de opgegeven prijs met drie honderd francs verhoogen.

Zoo ingelijks indien alle deelen van het orgel, de dekplanken of deksels der orgelkast uitgezonderd, van eikenhout zal gemaakt worden zal dit den opgegeven prijs met een honderd en vijftig francs verhoogen.

Voorgesteld aan het kerkbestuur van Viverselle den 27 mei 1870 door Pereboom en Leijser, orgelmakers te Maastricht.

B. Het kerkbestuur zal de orgelmakers of hunne werklieden kost en logement verschaffen bij het plaatsen der orgel te Viverselle.

De orgelkast N° 1 is eigenlijk voor uw bestemd, doch zoude uw meer genegen zijn voor N° 2, dan zoude aan deze een voet of ondergedeelte kunnen gemaakt worde, gelijk aan plan N° 1.

Heden heb ik aan den Eerw: Heer Tijs verzonden de twee hiervoor bedoelde plannen dewelke u aldaar kunt afhalen.

De heropbouw van het Schyven-orgel (1890) in de Antwerpse kathedraal

Op maandag 11 augustus 2014 startten in de Onze-Lieve-Vrouwekathedraal te Antwerpen de restauratiewerken aan het grootste historische orgel uit Vlaanderen: het Schyven-orgel met 90 registers, verdeeld over vier klavieren en pedaal.

Deze restauratie zal de kroon op het werk vormen van de alomvattende binnenrestauratie van deze grootste gebedsruimte uit de Nederlanden. De provincie Antwerpen treedt hierbij op als bouwheer. Er zijn zomaar eventjes 17.000 werkuren voorzien om het werk tot een goed einde te brengen.

Op de grootste houten pijpen van de Contrebasse 32' en de draagstructuur van het orgel na, verhuisden alle onderdelen naar het atelier van Schumacher Orgelbau in Eupen waar ze in de voorbije maanden zorgvuldig werden gerestaureerd of gereconstrueerd.

Sedert maandag 10 januari 2016 is er opnieuw beweging op het doksaal: de eerste grote onderdelen kwamen terug uit de Oostkantons en de heropbouw van dit romantische orgel ging van start.

Medio december 2016 - precies 125 jaar na de inspelings van 1891 - is de officiële heringebruikname voorzien.

Orgelkunst bracht eind 2015 een bezoek aan het orgelbedrijf in Eupen waar Guido Schumacher ons een uitgebreide rondleiding gaf. Half januari waren we vervolgens te gast in Antwerpse kathedraal waar we de eerste montagewerken konden bekijken.

De grootste vijf balgen waren op dat ogenblik reeds in het orgel geplaatst. Een zesde exemplaar is gereconstrueerd. Een nieuwe ventilator zal zorgen voor voldoende capaciteit in de te reconstrueren windvoorziening.

Opvallend is de nieuwe draagstructuur die het mogelijk maakt het hele front een meter naar voor kan worden geschoven, wat de klankontwikkeling ten goede zal komen.

Bij het bezoek aan het atelier konden we vaststellen dat Schyven destijds zeer kwaliteitsvol materiaal heeft aangewend om het instrument te vervaardigen. Vele onderdelen lijken na de restauratie of een eenvoudige poetsbeurt haast nieuw.

De belangrijkste opdracht blijft om tijdens de restauratiewerken enkele ingrepen te realiseren die de klankuitstraling ten goede zullen komen. Klachten over een té zwak klinkend instrument waren er al bij de ingebruikname in 1891.

Het precies afregelen van de windvoorziening en de Barkermachines, en het opnieuw op punt stellen van de intonatie vormen belangrijke uitdagingen voor de komende maanden.

We vatten hier nog even de ingrepen samen die worden uitgevoerd om de klankuitstraling te verbeteren:

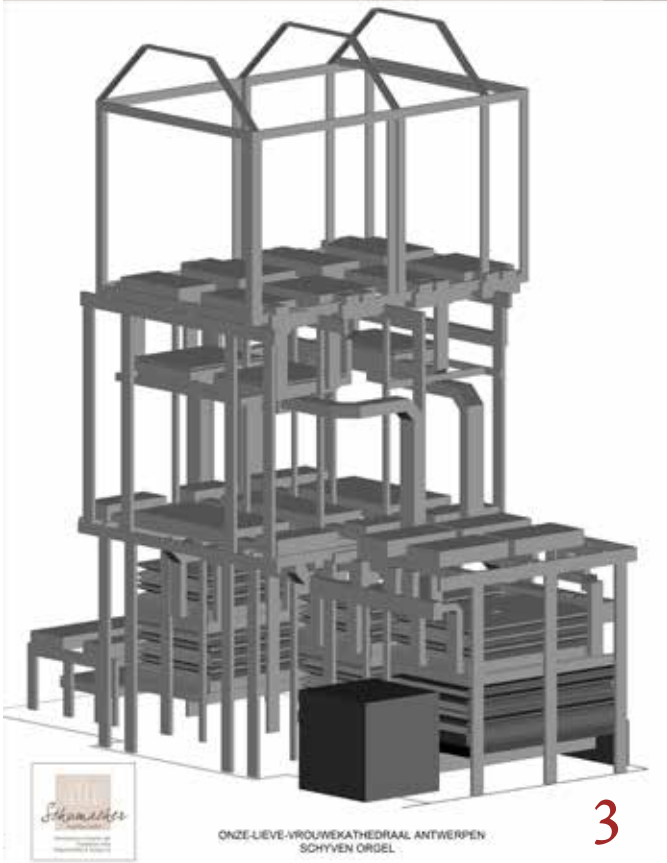
- het naar voor brengen van het orgelfront met 113 cm;
- het herschikken van de houten pijpen van het hoofdwerk achter het front, zodat deze de klankuitstraling niet kunnen belemmeren;
- het verwijderen van telkens een (niet-sprekende) pijp uit de tussenvelden van het front en nieuwe gelijkmatige herindeling;
- het aanbrengen van meer sprekende pijpen in het front waardoor binnen in het orgel meer ruimte vrij komt voor het beter uitklinken van het pijpwerk;
- het hoger plaatsen van het Récit met zweldeuren vooraan waardoor de klank over het Positif heen de kerk zal ingestuurd worden;
- het naar voor brengen van de zwelkast van het Positif met 12 cm zodat er meer ruimte vrij komt om het grotere pijpwerk af te voeren waardoor het kleiner pijpwerk meer ruimte krijgt om uit te klinken;
- het behandelen van de houten zwelwerkkasten met een reflecterende lak;
- het plaatsen van een reflecterende houten wand achter het bombardewerk.

Foto 1 de opstelling van het Positif en het Récit. Het Positif is 12 cm dieper gemaakt, heeft een verhoogd dak gekregen en extra jaloezieën aan de voorzijde. Het Récit wordt hoger opgesteld achter het Positif en krijgt vooraan eveneens jaloezieën. In het oorspronkelijke concept was het Récit achter het Positif geplaatst op gelijke hoogte geplaatst waardoor het Récit enkel zijdelings kon uitklinken.

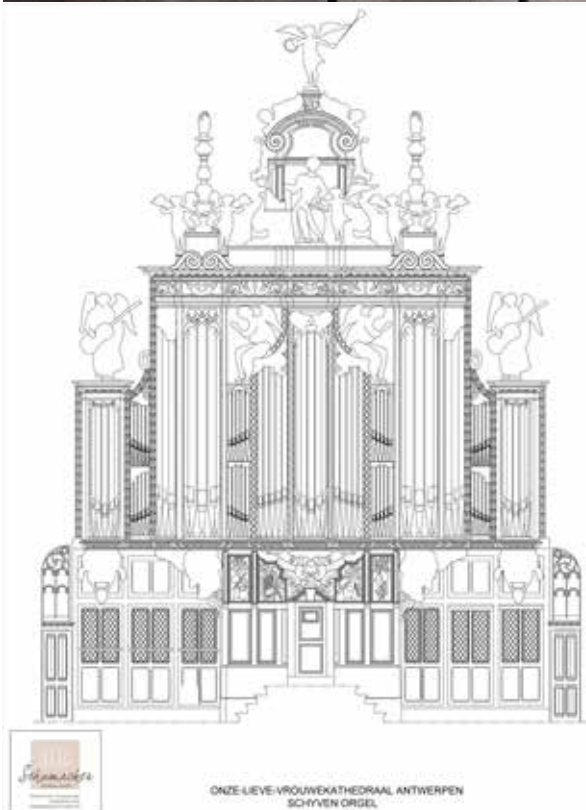
Foto 2 Tekening van de nieuwe plaatsing van het Positif en het Récit. De rood ingekleurde onderdelen zijn nieuw.

Foto 3 Plaatsing van de windvoorziening. De zwart gekleurde elementen zijn nieuw (blaasbalg en motorkast).

Foto 4 De in het orgel gemonteerde blaasbalgen met vooraan de originele voetpompen. Links zijn twee pijpen van de Contrebasse 32' zichtbaar.

Foto 5 Dwarszicht op de nieuwe draagstructuur van het front. De vrijgekomen ruimte tussen front en orgel maakt het mogelijk om het pijpwerk en de kleppenkast van het Hoofdwerk makkelijker te bereiken.

Foto 6 De ruimte in het orgel tussen de balgen, waar de vier Barkermachines opnieuw worden opgesteld. Op de voorgrond is de aftekening te zien van de oorspronkelijke plaats van de speeltafel die nu ruim een meter naar voor wordt opgeschoven.

Foto 7 Tekening van het nieuwe front. Uit elk veld zal een niet-sprekende pijp worden verwijderd waardoor het orgel beter kan uitklinken. Sommige pijpen van het front zullen sprekend gemaakt worden zodat een betere opstelling van het binnenpijpwerk mogelijk wordt, wat eveneens de klankuitstraling ten goede zal komen.

Foto 8 De gerestaureerde Barkermachines nog opgesteld in het atelier te Eupen.

Foto 9 Het fraai opgepoetst deksel van de speeltafel met het originele opschrift.

Foto's © Luk Bastiaens. Met dank aan Guido Schumacher voor het ter beschikking stellen van de tekeningen.

Het Contius-orgel te Leuven voorgesteld

Donderdag 28 januari is in de predikherenkerk te Leuven het Contius-orgel aan de pers voorgesteld. Verschillende sprekers, w.o. Jean-Pierre De Bandt, Schepenen Vandevort en Vansina, alsmede de orgelmakers Frits Elshout (Flentrop) en Joris Potvlieghe namen het woord en lichtten meerdere aspecten van het project toe. Sigiswald Kuijken zorgde voor een muzikaal onthaal van het nieuwe orgel.

De Contius Foundation, een stichting van openbaar nut, bouwt in de Sint-Michielskerk te Leuven een bijzonder barokorgel met hoogzaal. Het instrument is geconcipieerd als een kopie van het 38 registers tellend orgel dat in 1774 door Heinrich Andreas Contius (1708-1795) gebouwd werd voor de Heilige Drieuldigheidskerk in Liepaja (Letland).

Contius stond hoog aangeschreven bij J. S. Bach. Van al zijn instrumenten bleef slechts zijn laatste orgel in Liepaja bewaard. Een gedetailleerde studie van dit historisch instrument vormt de basis van het Leuvense orgelproject. Het is als het ware een ontbrekende schakel voor de vertolking van muziek van Bach en tijdgenoten. Voor musici en musicologen kan dit orgel nieuw licht werpen op de muziek uit de 18de eeuw. De link met Letland geeft dit project bovendien een bijzondere Europese dimensie die beantwoordt aan de internationale dynamiek die deze stichting voorstaat.

Fase 1: 2013-2015

Het nieuwe orgel wordt in opdracht van de Contius Foundation in drie fases gebouwd door twee orgelmakers: *Flentrop Orgelbouw* uit Zaandam (NL) en Joris Potvlieghe uit Tollembeek. Zij worden in hun opdracht bijgestaan door een internationaal comité dat samengesteld is uit specialisten met internationale faam. Het orgelproject wordt structureel gefinancierd door privé sponsors, het *Fonds Baillet-Latour* en de *Nationale Loterij*. De eerste fase, het volledig Hoofdwerk, is vandaag zo ver als mogelijk afgerond. Fase 2 en 3 zullen binnen afzienbare tijd worden aangevat.

Sint-Michielskerk in Leuven

De samenwerking met de kerkgemeenschap van de Sint-Michielskerk vormt de hoeksteen van dit project. In 1944 werd deze kerk deels verwoest en verloor het haar historisch Le Picard-orgel. Ruim 70 jaar later zal het nieuwe Contiusorgel verrijzen op dezelfde plaats als zijn illustere voorganger, daarmee de liturgisch-muzikale omlijsting van de Sint-Michielsparochie en de Leuvense gemeenschap opnieuw versterkend.

In 2016 zullen er structurele stabiliteitswerken worden uitgevoerd aan de Sint-Michielskerk met het oog op toekomstige restauratiewerken. Aansluitend hierop wordt in 2017 de bouw van een nieuw hoogzaal gepland, ontworpen door architect Jan Mannaerts. Dit doksaal komt op dezelfde plaats als het historische en wordt geconstrueerd in overleg met het agentschap Onroerend Erfgoed, naar een idee van Sigiswald Kuijken. Het hoogzaal zal voldoende plaats bieden om Bachs volledige instrumentale oeuvre, inclusief de Passies, uit te voeren. In afwachting daarvan is de Contius orgelkast tijdelijk opgesteld in de predikherenkerk.

Een Internationaal Bachfestival

Nu reeds zijn de voorbereidingen gestart om een internationaal Contius-Bachfestival te organiseren.

Vermits dit evenement wordt georganiseerd in de universiteitstad Leuven, zal het historische onderzoek van de muziek van Bach en tijdgenoten en de toenmalige uitvoering ervan een centrale plaats krijgen.

Het orgel zal een muzikaal platform zijn dat beschikbaar wordt gesteld voor opleiding, onderzoek, concerten, lespraktijken (Lemmensinstituut, conservatoria, ...), opnames, festivals ... Bijzondere aandacht zal tevens gaan naar het gebruik van het instrument binnen het liturgische kader van de Sint-Michielskerk.

Het Contiusorgel (1774) in de Drieuldigheidskerk te Liepaja

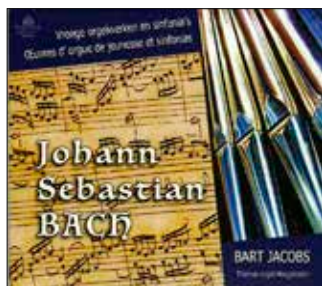

nieuwe uitgaven

cd

Johann Sebastian Bach
Vroege orgelwerken en sinfonia's
Bart Jacobs, orgel
Hoogstraten, St.-Katharinakerk, Thomas-orgel
2015 | www.mixtuur.be | MIX 02

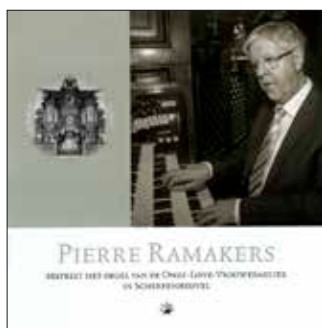

Programma

Praeludium und Fuge in g-Moll BWV 535a; Fantasie in c-Moll BWV 1121; Sinfonia Der Herr denkt an uns BWV 19; Machs mit mir, Gott, nach deiner Güt BWV 957; Das alte Jahr vergangen ist BWV 1091; Herr Gott, nun schließ den Himmel auf BWV 1092; Allein zu dir, Herr Jesu Christ BWV 1100; Canzona in d-Moll BWV 588; Sinfonia Christ lag in Todesbanden BWV 4; Christ lag in Todesbanden BWV 718; Praeludium und Fuge in a-Moll BWV 551; Partite diverse sopra il Chorale Ach, was soll ich Sünder machen BWV 770; Sinfonia Nach dir, Herr, verlanget mich BWV 150; Christus, der uns selig macht BWV 747; Sinfonia Gottes Zeit ist die allerbeste Zeit BWV 106; Toccata in g-Moll BWV 915.

Wie de naam van Johann Sebastian Bach op de hoes van zijn opname doet prijken, moet sterk uit de hoek komen. De kans is immers reëel dat het schijfje in de anonimiteit van de eindeloze reeks Bachopnames belandt die elke rechtgeaarde orgelliefhebber in de kast heeft staan. Deze opname verdient dit roemloze lot absoluut niet. Is het de originele invalshoek van het programma, het parelende spel van organist Bart Jacobs, de kwaliteit van het Hoogstraatse Thomas-orgel of de uitstekende techniek van de opname die deze realisatie zo boeiend maakt? Allicht een combinatie van de factoren samen, want alle vier de ingrediënten zijn ruimschoots aanwezig.

Het programma biedt een kijk op de leefwereld van de jonge Bach en doet werken weerklinken die werden gecomponeerd tussen ca. 1700 en 1708. Hierbij is zowel aandacht voor koraalgebonden als vrije werken. Bart Jacobs brengt ook een eigen orgelversie van vier sinfonia's uit enkele van Bachs vroege cantates. Ook de keuze voor het inspirerende Thomas-orgel in de St.-katharinakerk te Hoogstraten lijkt een schot in de roos. Velen bewonderden de kwaliteiten van dit instrument reeds *live* in de overvloedige akoestiek van de kerk. Voor deze opname werd hiermee terecht voorzichtig omgesprongen en horen we het orgel op een directe, maar toch natuurlijke manier. Kortom een aanrader. [SH]

Organ Works
The organ at St Rumbold's Cathedral, Mechelen
Peter Pieters, orgel
2015 | www.animato.nu | AMP 11519

Programma

J.S.Bach: Praeludium en Fuga in G (BWV 541), S.Karg-Elert: Symphonischer Choral Jesu meine Freude, C.Franck: Cantabile, T.Dubois: Toccata, J.Alain: Variations sur Lucis Creator, K.Van Ingelgem: Te lucis ante terminum, R.Schroyens: Adeste Fidelis, P.Pieters: De Profundis, F.Peeters: Savio, Thee My Heart I Tender en Vlaamsche Rhapsodie.

Peter Pieters is in 2016 reeds 30 jaar organist van de St.-Romboutskathedraal te Mechelen als opvolger van de Kempische organist Flor Peeters. En dat is duidelijk te horen op deze opname: zowel de ruimte van de gigantische kathedraal als het meer dan tachtig registers tellende Stevens-orgel uit 1958 heeft Peter Pieters volledig onder controle. Het Stevens-orgel is een kind van zijn tijd en heeft zo een overgewicht aan hoge mixturen. Bovendien is het geen krachtig instrument – dat hoor je ook op de opname- maar eerder rijk aan kleuren.

Het programma legt het accent op het 20ste-eeuwse repertoire met Vlaamse componisten als K. Van Ingelgem, R. Schroyens (een bijzonder leuk trio op *Adeste Fidelis*), F. Peeters en P. Pieters zelf. Dat het orgel nog een romantische kern heeft, komt mooi tot zijn recht bij C. Franck en T. Dubois. Bovendien verdient Peter nog een pluim voor zijn vertaling van het symfonische werk van Karg-Elert naar zijn orgel en ruimte toe. Zelfs J.S. Bach ontbreekt niet met het feestelijke Praeludium en Fuga in G.

Peter Pieters is een vakman en dat hoor je aan zijn transparant en gecontroleerd spel. De registratiekeuzes zijn niet verrassend maar wel evenwichtig. Wat ik zelf minder geslaagd vind, is dat na elk nummer de opname naar volledig zwart of naar nul gaat. Je krijgt dan steeds het gevoel dat je de imposante ruimte van de kathedraal verlaat en bij het volgende werk opnieuw terug binnen moet. Ik blijf graag tijdens het luisteren in de ruimte. Maar laat dit detail u zeker niet afschrikken.

Dit instrument verdient net als het Pels-orgel uit 1961 in de St.-Katharinakerk te Hoogstraten een tweede leven met een volledige renovatie en het inbouwen van een Setzer. Het zijn getuigen van de na-oorlogse orgeltraditie in België. [ND]

Pierre Ramakers

bespeelt het orgel van de Onze-Lieve-Vrouwebasiliek in Scherpenheuvel

2015 | www.scherpenheuvel.be

Programma

A. Vivaldi / J.S. Bach: *Concerto in a* (BWV 593); J.S. Bach: *Trio in d* (BWV 583); C. Franck: *Pièce Héroïque*; J.S. Bach: *Schmücke dich, o liebe Seele* (BWV 654); A. Guilmant: *Final uit 1ste Sonate in re mineur*; J.S. Bach: *Andante uit 4e trionsonate* (BWV 528); J.-N. Lemmens: *Allegro uit Sonate nr. 3 'Pascale' in a*; J.S. Bach: *Wachet auf, ruft uns die Stimme* (BWV 645); C. Franck: *Troisième choral*; J. Alain: *Litanies*

Ter gelegenheid van zijn 45-jarige loopbaan als organist realiseerde Pierre Ramakers een opname van het orgel in de Onze-Lieve-Vrouwebasiliek in Scherpenheuvel. Het bedevaartsoord engageerde zich voor deze uitgave als blijk van waardering voor zijn jarenlange 'trouwe en toegewijde dienst'. Pierre Ramakers is een veelzijdig musicus die naast Eerste prijzen orgel en slagwerk ook het einddiploma aan de beiaardschool in Mechelen behaalde. Als slagwerker speelde hij concerten onder leiding van o.a. Olivier Messiaen.

Het orgel, gehuisvest in een monumentale en prachtige orgelkast, werd aanvankelijk gebouwd door Egidius-Franciscus Van Peteghem. Na een 19de-eeuwse transformatie bouwde de firma Pels het instrument in 1959 om tot een compromis-orgel. Het is dit instrument dat we in zijn volle glorie te horen krijgen tijdens deze opname. Pierre Ramakers bespeelt 'zijn' kleurrijk orgel met veel energie en overtuiging. Hij vertolkt een indrukwekkend programma met heel wat hoogtepunten uit het rijke orgelrepertoire. Na het concerto in a van Vivaldi/Bach wisselen triodelen en koraalvoorspelen van J.S. Bach af met voornamelijk werk uit het Frans repertoire uit de 19de en 20ste eeuw. Het is binnen dit oeuvre van Franck, Guilmant, Lemmens en Alain dat het instrument - met name dankzij de mooie 'Fonds' en briljant 'Grand Choeur' - het meest imponeert. Het sobere inlegboekje bevat een biografie van de uitvoerder, de dispositie en de orgelhistoriek. Een uitgave in kleur i.p.v. zwart-wit had het feestelijke karakter van deze cd extra kunnen onderstrepen. De geslaagde opname was in handen van Animato.

Muzikale bedevaarders krijgen een uitgelezen kans om vanaf nu een 'klinkend souvenir' aan te schaffen in Scherpenheuvel! [BW]

partituren

Chris Dubois

Partita Sopra Regina Caeli

Lofzang voor de Paastijd

2015 | www.musicaflandrorum.be

Ter gelegenheid van de opname van zijn integrale orgelwerk door *Orgelkunst* in 2014, drukte de toen 80-jarige organist/componist Chris Dubois ons op het hart dat hij verder zou blijven componeren. Met plezier kunnen we vaststellen dat hij dit voornemen met veel enthousiasme nakomt. Recent verscheen bij *Musica Flandrorum* zijn vijfdelige partita op het *Regina Caeli*, de Maria-antifoon voor de Paastijd. Het eerste deel, *Motet*, start met een polyfone uitwerking van het thema in lange notenwaarden. Na een uitbundiger midden keert de aanvangsthematiek terug en besluit het deel op enkele kleurrijke akkoorden. Wat volgt is een rustige *Pastorale*, gebaseerd op het typerende siciliënneritme. In dit deel vermengt de componist het *Regina Caeli* met het *Ave Maris Stella*. Een knipoogje naar Flor Peeters die deze thematiek uitgebreid doorwerkt in de beroemde *Toccata, Fuga en Hymne*? In het *Thema Fugatum* wordt de gregoriaanse melodie tot een kernachtig fugathema omgevormd. Een krachtige *Epiloog* waarbij de trompet het thema laat horen, bloeit open tot een feestelijke hymne. De partita krijgt als *Finale* een tintelende toccata met in het pedaal de statige melodie. *Regina Caeli, Laetare...* wij verheugen ons alvast met deze muziek en kijken uit naar de volgende composities! [SH]

Eenvoudige werken voor de liturgie

Deel 4

2015 | [Vlaams Centrum Liturgische Muziek](http://VlaamsCentrumLiturgischeMuziek)

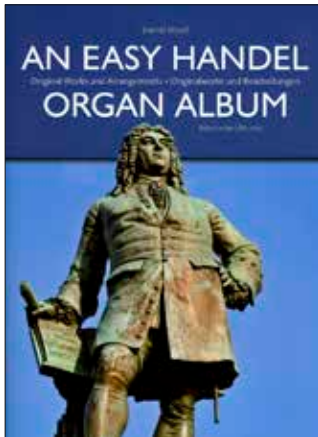
Het *Vlaams Centrum Liturgische Muziek* is inmiddels toe aan zijn vierde bundel 'Eenvoudige werken voor de liturgie' waarmee de amateur-organist opnieuw aan de slag kan met eenvoudige, pretentieloze, maar stemmige liturgische orgelmuziek. In Deel 2 realiseerde Joost Termont voor het VCLM reeds orgelbewerkingen van Zingt Jubilate-liederen. In Deel 4 voorziet hij opnieuw in een aantal bewerkin-

gen (tien voor- en tussenspelen), die meteen aanleiding gaven tot een tweede cd-opname met alle werken van de delen 3 en 4. Masako Honda, Nicolas De Troyer, Joost Termont en Jos Bielen verleenden hun medewerking en bespelen het Marcussen- en het Klais-orgel in de kapel van het Lemmensinstituut. [JH]

An Easy Handel Organ Album Daniel Moult [ed.]

2015 | Bärenreiter | BA 11213
ISMN 979-0-006-55861-2

Dit is nu eens een partituur die zowel de jeugd als de volwassenen kan aanspreken. *Easy Händel Organ Album* biedt een mooi overzicht van Händels geestelijke en wereldlijke werken geordend naar moeilijkheidsgraad te beginnen bij $L_3/4$ tot $M_1/2$. Een aangename inleiding tot de barokke muziek. Alle 24 stukken kunnen manualiter gespeeld worden of uitgebreid met wat bescheiden pedaal. Daniel Moult heeft een uitgebreide inleiding voorzien rond articulatie, vingerzetting, registratie, enz. en elk werk wordt dan nog eens kort besproken met registratie- en temposuggestie. Kortom de leergierige leerling komt hier mooi aan zijn trekken. De teksten zijn in het Engels en in het Duits. Een aanrader. [ND]

Organ Events Concert Organ Music from four Centuries – Originals and Arrangements

2015 | Bärenreiter | BA 11220
ISMN 979-0-006-52367-2

Deze uitgave, die werd samengesteld door Martin Weyer, bevat een breed gamma aan orgelmuziek van verschillende stijlen: 17de-eeuwse Portugese muziek van António Correia Braga en Diego da Conceição, Franse muziek van Louis James Alfred Lefébure-Wély en Amerikaans werk uit de 19de en 20ste eeuw van Pietro Alessandro Yon, James H. Rogers en Horatio Parker. Daarnaast bevat de bundel een aantal Duitse partituren, waaronder minder bekend werk van Johann Sebastian Bach, werken van Karl Hoyer, Arnold Mendelssohn, Ernst Pepping, Helmut Degen en Hans Friedrich Micheelsen.

Naast de originele werken werden er ook een aantal oorspronkelijke orgelbewerkingen bijgevoegd, zoals de transcriptie door Sigfrid

Karg-Elert van het bekende *Träumerei* uit *Kinderzenen*, op. 15 van Robert Schumann. Het uitgebreid voorwoord geeft meer informatie over de historiek van de werken en suggesties voor de uitvoering.

De uitgave is verzorgd en uitnodigend. Helaas werden hier en daar een paar drukfouten over het hoofd gezien. Zo is de tempo-aanduiding van de 'Pastorale' van Lefébure-Wély 'Andantimo' (blz. 62), en moet de eerste pedaalnoot op blz. 80 ongetwijfeld een D zijn. [LVDR]

Gottfried Holzer Sechs Choraltrios zu Liedern aus dem 'Gotteslob'

2015 | Doblinger | D. 20 403
ISMN 979-0-012-20403-9

De eerste vijf van deze 'Zes Koraaltrios' schreef Gottfried Holzer tussen 2008 en 2010, tijdens zijn opleiding aan het conservatorium van Wenen. Het laatste koraal componeerde hij in 2013. Elk koraal is volgens een eigen stramien opgebouwd.

Het eerste trio *Alles meinem Gott zu Ehren* staat in $7/8$ -maat en bevat een verwijzing naar J. S. Bachs *Präludium in C*, BWV 547. Het koraal klinkt in de middenstem. In *Nun danket alle Gott* verschijnt het koraal eerst in de bovenstem, om daarna, ditmaal versierd in de middenstem te verschijnen. Ook in het pedaal worden delen van het koraal in augmentatio herhaald. Het trio *Singt dem König Freudenspsalmen* is in neobarokke stijl geschreven. In het daarop volgende *Maria, breit den Mantel aus* omspelen beide even sterk geregistreerde manualen de koraalmelodie in het pedaal.

Het *Wunderschön prächtige* wordt met zachte fluit- en strijkersregisters gespeeld en is alleen al door de aangewende toonaard (Des) en de harmonisatie in romantische stijl verwerkt. De cantus firmus klinkt hier in de middenstem. Tenslotte is het koraalvoorspel en trio op *Herr, ich bin Dein Eigentum* in een laatromantisch idioom uitgewerkt. In het trio vangt het tweede manuaal aan met een versierd koraal, waarop de oorspronkelijke koraalmelodie volgt in de rechterhand. [LVDR]

Een vooruitstrevend en gemotiveerd team met als ultieme doel het produceren van mooie en realistisch klinkende klassieke opnamen.

Opnamen met een zeer natuurlijke klankbalans en een correcte verhouding van het orgel ten opzichte van de kerkakoestiek.

Contacteer ons voor een vrijblijvende offerte:
Paul Baluwé +32 475 84 85 91 | paul@menofmars.be

WWW.MENOFMARS.BE

 Manufacture
d'orgues
Thomas

NIEUWBOUW
EN RESTAURATIE
VAN ORGELS

| Tongeren
| Onze-Lieve-Vrouwebasiliek 2014

Rue Mathieu Nisen, 18
4970 Ster-Francorchamps
T +32 87 27 50 68
F +32 87 27 57 97
info@orgues-thomas.com
www.orgues-thomas.com

HET ORGEL

Europa's oudste tijdschrift voor orgelcultuur
verschijnt zes keer per jaar (ca. 290 pagina's)
website: www.hetorgel.nl

uitgave: Koninklijke Vereniging van Organisten en Kerkmusici (NL)

moorsorgelbouw.com

Berichten

Jacques van Oortmerssen (65) overleden

De Nederlandse organist Jacques van Oortmerssen is op 21 november 2015 plots overleden. Van Oortmerssen (°Rotterdam, 28.06.1950) studeerde aan het Rotterdams Conservatorium orgel

bij André Verwoerd. Hij zette zijn orgelstudie voort bij Marie-Claire Alain in Parijs en verwierf in 1976 de 'Prix d' Excellence'. Sinds 1979 was hij hoofdvakdocent orgel aan het Conservatorium van Amsterdam. In 1982 volgde hij Gustav Leonhardt op als organist van de Waalse Kerk te Amsterdam. Jacques van Oortmerssen was een veel gevraagd gastdocent aan conservatoria en universiteiten over de hele wereld. Hij was lid van de raad van advies van het Göteborg Organ Art Centre

(GOArt) van de Universiteit van Göteborg en tevens leider van het Bach Research Project aan deze universiteit. Als solist trad Jacques van Oortmerssen op in vele internationale festivals. Hij realiseerde vele opnamen en was ook als componist actief. Hij publiceerde verder een 'guide to duo and trio playing' (Boeijenga 1981) en een boek over 'organ technique' (GoArt 2002).

Wolfgang Stockmeier (84) overleden

Op vrijdag 11 december 2015 is de Duitse componist, organist en leraar Wolfgang Stockmeier overleden. Stockmeier (°Essen, 13.12.1931) studeerde vanaf 1951 school- en kerkmuziek, alsook compositie aan de Kölner Musikhochschule. Daarna studeerde hij muziekwetenschap, Duitse taal- en letterkunde en filosofie aan de Universität Köln waar hij promoveerde tot doctor in de filosofie. Vanaf 1960 onderrichtte hij muziektheorie, orgel en improvisatie aan de Keulse muziekhogeschool. In 1970 werd hij kerkmuziek-directeur en in 1974 volgde hij Michael Schneider op als leider van de afdeling evangelische kerkmuziek. Hij doceerde ook in Düsseldorf en Herford. Wolfgang Stockmeier gaf ruim 3000 concerten en realiseerde zowat 150 lp- en cd-opnames w.o. het

integrale orgeloeuvre van J.S. Bach, werken van Krebs, Liszt, Reger, Rheinberger en eigen werk. Als componist schreef Stockmeier hij dan driehonderd werken voor verschillende bezettingen.

René Saorgin (87) overleden

De Franse organist René Saorgin (°Cannes, 1928) overleed op donderdag 17 december op 87-jarige leeftijd. Hij studeerde orgel bij Maurice Duruflé en Fernando Germani. Hij was lange tijd lid

van de *commission supérieure des monuments historiques* en nam actief deel aan de sensibilisering voor de herwaardering van historische orgels. Zijn omvangrijke discografie, vooral uitgebracht op het label Harmonia Mundi, heeft in belangrijke mate bijgedragen tot het toegankelijk maken van het orgelrepertoire bij het grote publiek en de verdieping van de interpretatie op talrijke instrumenten.

Redactie Orgelkunst uitgebreid

In december 2015 werd de redactieraad van *Orgelkunst* uitgebreid met Bart Wuilmus, Nico Declerck en Joël Hooybergs.

Bart Wuilmus (°1977) studeerde o.m. orgel, contrapunt en fuga aan het Koninklijk Conservatorium te Antwerpen. Aan het Lemmensinstituut te Leuven volgde hij de cursus klavecimbel en orgel improvisatie. Hij is organist van de St.-Waldetrudiskerk te Herentals en leraar klavecimbel en orgel aan de muziekacademies van Ninove, Turnhout en Herentals.

Nico Declerck (°1969) studeerde eveneens aan het Koninklijk Conservatorium te Antwerpen en nadien bij Guy Bovet.

Hij is organist van de St.-Pieterskerk te Turnhout en van de St.-Katharinakerk te Hoogstraten. Daarnaast is hij voorstellings-leider bij Opera Vlaanderen. Hij is promotor van de orgelcultuur in de Kempen en initiatiefnemer van orgelradio.eu

Joël Hooybergs (°1979) studeert momenteel aan het Conservatorium te Antwerpen. Hij behaalde een masterdiploma Toegepaste Taalwetenschap Frans-Italiaans aan de Lessius Hogeschool Antwerpen en een Master of Arts Taal- en Letterkunde Frans aan de Universiteit Antwerpen. Hij is sedert 1998 organist van de Sint-Amandskerk te Geel en sinds 2010 leraar Frans aan het Sint-Gabriëlcollege te Boechem. Joël verzorgt reeds jaren de Franse vertalingen voor *Orgelkunst*.

Emmanuel Van Kerckhoven organist van de Sint-Carolus Borromeuskerk te Antwerpen

Emmanuel Van Kerckhoven is benoemd tot organist van de Sint-Carolus Borromeuskerk in Antwerpen. Daarmee is hij de vaste bespeler van het Dillens/Delhaye-orgel uit 1722 dat onlangs werd gerestaureerd. Naast zijn liturgische taak als organist zal hij instaan voor de artistieke uitstraling van dit historische instrument.

Langesthal 130 - 4700 Eupen - Belgium
Tel. +32 (0) 87 / 88 30 30
info@orgelbau-schumacher.be

BEZOEK ONZE WEBSITE: WWW.ORGEL-SCHUMACHER.BE

Schumacher
Orgelbouw bvba

Van Kerckhoven blijft zijn functie als hoofdorganist van de Sint-Norbertuskerk in Antwerpen uitoefenen. Daarnaast is hij artistiek leider van Het *Antwerps Barokorkest*. Met zijn expertise op vlak van orgelbouw is hij betrokken bij verschillende restauratieprojecten.

Stijn Hanssens organist van de O.-L.-Vrouwekerk te Laken

Per 1 januari 2016 is Stijn Hanssens aangesteld als organist van de koninklijke O.-L.-Vrouwekerk van Laken. Hij volgt er Johan

Moreau op die na meer dan vijftig jaren dienst met pensioen ging. De kerk beschikt over het monumentale Schyven/Van Bever-orgel (1874/1912-III/P) en een fraai koororgel van de hand van Salomon Van Bever (1908-II/P). Stijn Hanssens is sedert oktober 2015 directeur van de Servaisacademie te Halle. Hij volgde Marc Van Driessen op als ondervoorzitter en eindredacteur van *Orgelkunst*.

Jan Valach 90

Op 22 september 2015 werd Jan Valach 90 jaar. In 1968 kwam hij voor het eerst naar België waar hij de Belgische première dirigeerde van Suchoň's opera *Vortex* in de opera te Antwerpen.

Vanaf 1971 vestigde Jan Valach zich in Antwerpen waar hij dirigent is geworden van de Koninklijk Vlaamse opera in Antwerpen en in Gent. Later was hij docent orgel aan het Koninklijk Conservatorium te Gent en aan de muziekacademie te Meise. Hij componeerde tal van orgelwerken. Ter gelegenheid van zijn negentigste verjaardag werd Jan Valach op 15 juni 2015 gehuldigd op het stadhuis van Antwerpen. Van harte gefeliciteerd!

Jo Van Eetvelde 80

Op 3 mei a.s. viert Jo Van Eetvelde zijn 80ste verjaardag. Hij werd geboren in het kunstenaarsdorp Sint-Martens-Latem. Na zijn studies aan de Bisschoppelijke Normaalschool te Sint-Niklaas trok hij naar Gent waar hij aan het Koninklijk Conservatorium het hoger diploma orgel behaalde bij Gabriël Verschraegen alsook een Eerste prijs fuga. De studeis aan de Koninklijk Beiaardschool te Mechelen werden in 1967 bekroond met het diploma van beiaardier. In de klas van Willem Kersters verwierf hij in 1982 een Eerste prijs compositie. Jo Van Eetvelde was sedert 1971 tot aan

zijn pensioen directeur van de Stedelijke Academie voor Muziek en Woord te Lokeren. Hij was tevens docent notenleer, contrapunt en fuga aan het Brabants conservatorium te Tilburg. Als orgelpedagoog leidde hij een hele schare leerlingen op waarvan velen later afstudeerden aan de Vlaamse muziekhogescholen. Als componist won hij verschillende compositiewedstrijden. Jo Van Eetvelde richtte ook het kamerorkest *Convivium Musicum* op waarmee hij tal van Vlaamse composities uitvoerde.

Voor *Orgelkunst* nam hij in 2012 deel aan de realisatie van de cd-opname met volledige orgeloeuvre van Gabriël Verschraegen.

In *Orgelkunst* verscheen in het juninummer van 2011 een korte hommage ter gelegenheid van zijn 75ste verjaardag. Van harte gefeliciteerd!

13.04.2016 | Young Organist Award Leuven

De *Young Organist Award Leuven* is een initiatief van *Leuven Orgelstad*. In 2016 wordt een tweede editie georganiseerd. Deze tweede *Young Organist Award* wordt uitgereikt aan de meest verrassende performance van de avond. Het initiatief richt zich tot jonge Belgische organisten, vanaf de lagere graad in een academie tot hoofdvakstudenten aan een conservatorium/hogeschool. De leeftijdsgrens is vastgesteld op 24 jaar.

Pure, stijlgebonden programma's of gemengde programma's van max. 15 minuten (er is geen minimum), met of zonder theatrale toevoegingen, combinaties van orgel met andere instrumenten of kunstvormen, het kan allemaal ... als het maar bruist van dynamiek, creatief is, verrast, aanspreekt of ontroert!

Een jury van bekwame vakmensen is anoniem aanwezig en bepaalt wie de *Award 2016* toegewezen krijgt. Daarnaast is er de keuze van het publiek, dat de publieksprijs toekent.

Deze bijzondere orgelavond wordt ingeleid en afgesloten door respectievelijk de creatie van een nieuw orgelwerk van Peter Pieters en een optreden van Margarita Osipova, winnares van de eerste *Young Organist Award Leuven*.

Datum: woensdag 13 april 2016, 20u.

Locatie: Kapel van LUCA School of Arts - campus Lemmens, Lemmensberg 3, 3000 Leuven

Beschikbare orgels:

1. Crutchley/Klais/Pels-orgel, III/P., setzer, 55 registers
2. Marcussen & Sohn (1978), III/P., 25 registers
3. Vincenzo Ragone (Italiaans, 19de eeuw), 8 registers
4. Kistorgel (De Blicke, 2011), 3 registers

Info & aanmelding: info@leuvenorgelstad.be

Orgelradio.eu van start

Orgelradio.eu is een nieuw initiatief van Nico Declerck, o.m. organist van de Sint-Pieterskerk te Turnhout. Orgelradio.eu wil de leemte opvullen die ontstaan is doordat Radio Klara in Vlaanderen en Radio 5 in Nederland geen orgelprogramma meer voorzien.

Er wordt 24/7 orgelmuziek uitgezonden. Verder is er ook een vast uitzendschema met elke dag een bepaald thema. Zo staan er op maandag recente cd's uit Vlaanderen (en met uitbreiding België) op het programma.

Sedert februari 2016 is er ook een wekelijks programma op zaterdag met interviews en actuele thema's. Dit programma wordt afwisselend door Vlaanderen en door Nederland verzorgd.

Eerste Ambitus Orgelconcours

Ambitus Foundation organiseert haar eerste nationale Ambitus Orgelconcours. Dit prestigieus concours is bestemd voor Europese jongeren tot en met 21 jaar en is onderverdeeld in drie leeftijdscategorieën. Jonge organisten met ambitie krijgen de gelegenheid zich tijdens het *Ambitus Orgelconcours* op historische Nederlandse orgels te presenteren en zich verder te ontwikkelen door een coaching traject. De jury bestaat uit befaamde organisten. Het orgelconcours wordt van 2016 tot en met 2017 gehouden. Verdere info: ambitusfoundation.org

Vincent Dubois organist aan de Notre-Dame de Paris

Op maandag 18 januari jl. maakte het kathedrale bestuur bekend dat Vincent Dubois is aangesteld als opvolger van Jean-Pierre Leguay. Na verschillende proeven is hij weerhouden als co-organist. Dubois werd geboren in Saint-Brieux in 1980. Hij studeerde

aan het *Conservatoire national supérieur de musique et de danse* van Parijs. In 2002 won hij de eerste *Grand Prix* van het concours *Royal Bank Calgary International Organ Competition* (Canada). Daarnaast won hij ook de 1er *Prix du concours international d'orgue 'Xavier Darasse'* in Toulouse. Op 16-jarige leeftijd werd hij organist van het *Cavaillé-Coll*-orgel in de kathedraal van Saint-Brieux.

In 2001 werd hij aangesteld

als organist van de kathedraal te Soissons. Daarnaast is hij directeur van het *Conservatoire Régional* van Straatsburg. Samen met Olivier Latty en Philippe Lefèbvre zal hij op het grand orgue instaan voor de muzikale omlijsting van de erediensten. Yves Castagnet en Johann Vexo verzorgen de begeleidingstaken op het koororgel.

02-05.06.2016 | Internationaal Orgelfestival Schnitger/Freytag 2016 met studentenconcours

Van 2 t/m 5 juni vindt er in de provincie Groningen een nieuw orgelfestival plaats met als hoogtepunt een orgelconcours voor zowel Nederlandse als buitenlandse conservatoriumstudenten orgel. Er is gekozen om de orgels van Meeden, Noordbroek en Zuidbroek centraal te stellen, historische instrumenten die al eeuwenlang als 'Groninger pronkjuwelen' worden gekenmerkt.

Naast het orgelconcours worden andere evenementen geprogrammeerd.

Jury: Thiemo Janssen (Norden), Leonore Lub (Noordbroek) en Henk de Vries (Zuidbroek). Er worden na de voorselectie maximaal zes kandidaten toegelaten.

Iedere kandidaat speelt drie ronden. Naast een aantal verplichte werken geeft de organisatie de kandidaten de gelegenheid om zowel in Noordbroek (ronde 1) als Zuidbroek (finale ronde 3) een kwartier zelf gekozen repertoire ten gehore te brengen. De winnaar ontvangt de mogelijkheid om recitals te spelen in Groningen - Martinikerk, Leeuwarden - Grote- of Jacobijnerkerk, Noordbroek - Hervormde Kerk, Norden (D) - St.-Ludgerikirche. Verdere info: www.orgelcultuur-noordnederland.nl.

Masterclasses Orgel 2016 | Prins Claus Conservatorium Groningen

Aan het Prins Claus Conservatorium Groningen worden in 2016 weer een aantal masterclasses orgel georganiseerd. Docenten zijn Theo Jellema en Erwin Wiersinga.

1. Muziek rond het 17e-eeuwse Hanseatische orgel

Periode: 4-6 april 2016. Repertoire: vrije keuze uit werken van Scheidemann, Tunder, Weckmann, Buxtehude, Bruhns.

Lesinstrumenten: het Schnitger-orgel in de Martinikerk te Groningen en het Müller-orgel in de Grote of Jacobijnerkerk van Leeuwarden.

Lestijden: 4, 5, 6 april van 10.00 tot 17.00 uur.

Kosten: deelname is voor conservatoriumstudenten kosteloos.

Andere deelnemers betalen € 50 per dag. Verblijfkosten zijn voor eigen rekening.

2. Groninger zomercursus orgel

Periode: 11-15 juli 2016. Repertoire: vrij.

Lesinstrumenten: historische orgels uit de 17e t/m 19e eeuw, waaronder het Schnitger-orgel in de Martinikerk te Groningen en het Müller-orgel in de Grote of Jacobijnerkerk van Leeuwarden.

Lestijden: 10.00-17.00 uur.

Op vrijdag 15 juli (aanvang 12.45 uur) vindt het slotconcert plaats door studenten van de Academie in de Martinikerk Groningen.

Kosten: deelname is voor conservatoriumstudenten kosteloos.

Verblijfkosten zijn voor eigen rekening.

Inschrijfgeld € 25.

Andere deelnemers betalen € 50 per dag.

Aanmelding of meer informatie bij Mandy Holstege:

m.holstege@pl.hanze.nl

17-31.07.2016 | Internationale orgelcursus Romainmôtier

Deze internationale orgelstage bevat twee luiken:

1. Improvisatie: 17-24 juli

Docenten: Emmanuel Le Divellec en Tobois Willi

2. Interpretatie 'autour' de Jehan Alain

25-27 juli: 'Musique française baroque et Jehan Alain' Docent:

Michel Bouvard

27-29 juli: 'Jehan Alain dans son contexte européen' Docent:

Bernard Haas

29-31 juli: 'Jehan Alain et œuvres au choix' Docent: Guy Bovet

Verdere info: www.jehanalain.ch

mail: secretariat.cior@jehanalain.ch

Onderzoek uitvoeringspraktijk orgelwerken J.S. Bach

Per 1 januari 2016 is Jolanda Zwoferink verbonden aan de LUCA, school of arts, Brussel (Lemmensinstituut & KU Leuven). Zij zal in het kader van de doctoraatsopleiding in de Kunsten onderzoek doen naar de uitvoeringspraktijk van de orgelwerken van Johann Sebastian Bach in relatie tot Midden-Duitse orgels uit de zeventiende en achttiende eeuw in het algemeen, en van Gottfried Silbermann-orgels in het bijzonder.

Het onderzoek heeft tot doel om Bachs orgelcomposities verantwoord te interpreteren, waarbij een hoog artisticeitgehalte, ontstaan vanuit een artistiek praktijkgericht onderzoek enerzijds en vanuit een wetenschappelijk bronnenonderzoek anderzijds, overheerst.

Lapon orgelbouw bvba

Nieuwbouw
Restauratietechnieken hout
Pijpenmakerij
Onderhoud & stemmen

Nijverheidsstraat 1
8600 Diksmuide
051/50 54 34
info@lapon.be

Concerten

maart

06	11.00u	Oosterzele	St.-Gangulfuskerk	Lieve Van de Rostyne
13	16.00u	Vosselaar	Onze-Lieve-Vrouwekerk	Emmanuel Van Kerckhoven
19	20.00u	Overmere	parochiekerk	Lieve Van de Rostyne
28	16.00u	Antwerpen	O.-L.-Vrouwekathedraal	Peter Van de Velde

april

03	16.00u	Gent	St.-Stefanuskerk	Stijn Hanssens
08	20.00u	Herentals	begijnhofkerk	Bart Rodyns
15	20.00u	Antwerpen	St. Michielskerk	Caroline Deslée
17	16.00u	Hoogstraten	St.-Katharinakerk	Thomas Ospital
17	19.00u	Eeklo	St.-Vincentiuskerk	Frank Heye
23	20.00u	Geel	St.-Dimpnakerk	Bart Wuilmus
24	15.00u	Hamont Achel	abdijkerk Achelse Kluis	Jan Raas

mei

01	16.00u	Hoogstraten	St.-Katharinakerk	Dirk Luijmes
06	20.15u	Antwerpen	St.-Michielskerk	Peter Van de Velde
13	20.15u	Antwerpen	St.-Michielskerk	Stijn Hanssens
20	20.15u	Antwerpen	St.-Michielskerk	Olivier Penin
27	20.15u	Antwerpen	St.-Michielskerk	Peter Van de Velde
29	15.00u	Herentals	St.-Waldetrudiskerk	Els Biesemans

Overzicht tijdschriften

- **Ars Organi** — 2015, jg. 63, nr. 4 december
www.gdo.de

F.-J. Vogt, *Seit 150 Jahren in Aachen: die Orgelbauanstalt Georg Stahlhuth*; M. Zimmermann, *Eine musikalische Ehrenpforte. Zur Steimmeyer-Kuhn-Orgel im Nidarosdom (Trondheim, Norwegen)*; T. Heinemann & M. Bosch & H.-U. Funk, *Die Bosch-Bornefeld-Orgel von 1964 in Kassel*; K. Beckmann, *Auf 2 Clavier. Barocke Klangregie in der Frühform der norddeutschen Choralfantasie*; K. Øgaard, Kristen & K. Askeland, *Die Orgelgeschichte der Marienkirche zu Bergen (Norwegen) und die neue Weimbs-Orgel*; W. Roleff, *Eine Königin als Dienerin: Die "neue" Orgel in Groß St. Martin, Köln*. H. Redlich, *Die neue Rudolf-von-Beckerath-Orgel im "Raum der Stille" des Evangelischen Krankenhauses Alsterdorf, Hamburg*; H. Schmidt-Mannheim, *Eine Himmelstreppe zur Orgel. Ein neues Instrument der Orgelmanufaktur Vleugels*; M. Funck & T. Lipski & M. Wirth & M. Zimmermann, *Bericht über die 63. Internationale Orgeltagung der GdO 2015 in Dresden*; E. Zacharias, *Zungenpfeifen*; P. Peeters, *Eine Neidhardt-Stimmung von 1729?*

- **De Orgelvriend** — 2015, jg. 57, nr. 10, oktober
www.orgelvriend.nl

L. Gunnink, [interview] *Stef Tuinstra: 'Wil de ware Schnitger opstaan?'*; E. van der Heijden, *Het loodje leggen? Indrukken van het colloquium over loodcorrosie*; G. Schaap, *In memoriam John Scott (1956-2015)*; J. Brouwer, *Het Steendam-orgel in 'De Fontijn' te Kesteren*; L. Stoufbergen, *Arvo Pärt, componist die het lawaai zuivert (2)*.

— nr. 11, november R. Swart, *Simon Stelling: 'Muziek is een communicatiemiddel'*; W. van der Ros, J. de Goei, H. van Rossem, *Restauratie De Crane-orgel in de Hervormde kerk te Waspik (2)*;

L. Stoufbergen, *Louis Robert, een toporganist*; [Redactie], *In memoriam Cor Edskes (1925-2015)*.

— nr. 12, december G. Schaap, *Eric Koevoets: 'Mijn liefde voor het orgelspel is onuitroeibaar'*; D. Molenaar, *'Bijzonder' Van Dam-orgel te Engwierum gerestaureerd*; G. Schaap, *Fonografisch erfgoed Marcel Dupré heruitgegeven*; L. Stoufbergen, *Sybrandus van Noordt, organist van Amsterdam en Haarlem*.

- **Het Orgel** — 2015, jg. 111, nr. 6
www.hetorgel.nl

A. Vernooij, *R.-K. kerkmuziek uit de negentiende eeuw en het orgel*; R. Verwer, *Franse invloeden op het werk van Michaël Maarschalkerweerd*; M. Maarschalkerweerd, *Orgelkast en Orgelplaats*; S. de Vries, *Bij het overlijden van Cornelius Herman Edskes*; H. Davidson, *Adjö. Het laatste interview met Cor Edskes*; H. Trimp, *Pionier op een schaakbord. Anthon van der Horst (1899-1965)*.

- **La tribune de l'orgue** — 2014, jg. 67, nr. 4
tribune.orgue.ch

E. Klotz, *Pourquoi faire de nos jours des transcriptions pour orgue de grandes œuvres symphoniques?*; F. E. Thomas, *L'enseignement de la musique sacrée à Paris - Jules Stolez - Emile Bernard*; A. Soler, *Theorica y practica del temple para los organos y claves (III)*; B. Righetti, *Happy Birthday Mr. Metronome*; E. Le Divillec, *Le quart d'heure d'improvisation*.

- **L'organiste** — jg. 47, nr. 187, 2015 nr. 3, [januari 2016]
<http://union-wallonne-organistes.wifeo.com>

J. Ferrard, *Le carnet de Description des orgues visitées de l'abbé Staquet (VII)*; L. De Vos, *Organistes verviétois aux XIXe et début XXe siècles - les Buchet, Henrotte, Herman, Jodin, Mathonet, Sourmagne, Stassart, Voss, Weitz... - & autres glanures concernant leurs orgues & leurs œuvres musicales*.

- **L'orgue** — 2015 - II, nr. 310
symmetrie.com/fr/titres/l-orgue

F. Auzeil, *L'orgue en plain-chant à l'unisson des voix des religieux sous l'Ancien Régime*; A. Chevrier, *Le Chant Royal de Jehan Titelouze, lauréat du Puy des Palinods*; F. Sabatier, [chroniques] *Saint-Eustache: concours de recrutement de trois co-titulaires*; *Entretien avec Adrien Levassor*.

- **Organist's Review** — 2015, september
organistsreview.com

A. Brenson-Wilson, *Thoughts on playing a Renaissance organ*; H. Thomas, *Legiti's Volumnia speaking volumes*; J. Norman, *Not too detached please*.

— december M. Renshaw, *The organ at Knoke*; J. O'Donnell, *John Scott (1956-2015)*; D. Gwynn, *The Mediaeval tradition in English organ building*.

- **Orgues nouvelles** — 2015, nr. 31 [januari 2016]
<http://orgues-nouvelles.weebly.com>

P. Rouet [coördinator dossier] *Orgues et cuivres. J.-M. Dieuaide, un mariage mythique*; A. Emler, *Quand le jazz rencontre l'orgue*; J.-M. Dieuaide, *Jean-Pierre Ceguay*; P. Rouet, *Bon anniversaire, monsieur Isoir*; G. Cantagrel, *Merci, cher André... [André Isoir]*; G. Guillard, *L'organiste des musiciens [André Isoir]*; P. Rouet, *Requiem Pour le salut d'une âme errante [Olivier d'Ormesson]*; P. Rouet, *Prix Raymond Lonfat - Musique des Alpes [Gabriel Marghien]*; P. Rouet, *De l'orgue 'à vent dynamique' au nid d'hirondelle*; L. Avot, *Le nouvel orgue de Radio France ... et à la Philharmonie. + cd + partituren + gedrukte bijlage*; D. Ferran, *Pour un historique des doigtés anciens*.

Een interessant orgel wordt
degelijk gemaakt, graag bespeeld
en goed onderhouden.

PIETER VANHAECKE STEMMEN EN ONDERHOUDEN

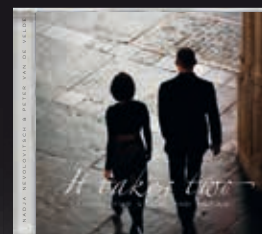
Vissegatstraat 155
3071 Kortenberg
0473/871.341
of 02/660.20.30

mail: pietervanhaecke@skynet.be

*Een ruime ervaring als bron van kennis
en ambacht om uw orgel
- historisch of modern -
degelijk te onderhouden.
Duidelijke en juiste prijsopgave,
zorgvuldige afwerking.*

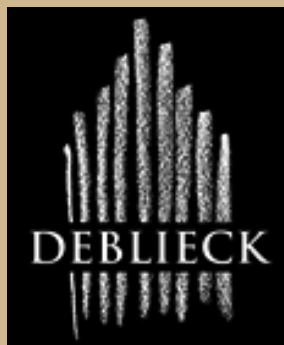
Recent verschenen
realistische, complete
muziekproducties

U vindt al onze producties met tracks
op onze website www.animato.nu

Animato Music Productions
Scharendijke (NL)
T +31 (0)111-724000
M +31 (0)6-22395937
E info@animato.nu
www.animato.nu

Ontwerp en uitvoering van
mechanische pijporgels
voor concertruimten en kerken
huisorgels, positieven en
portatieven
restauratie, onderhoud en verhuur

Verhuur van orgelpositieven

Florimond De Pauwstraat 61
B-1070 Brussel
Tel. 02/522 64 63
e-mail: info@deblieck.org
www.deblieck.org

DE MUNCK- CLAESSENS

orgelmaker G.V.B.A.

historische klavierinstrumenten

Heistraat 2

B-9100 Sint-Niklaas

0486 81 06 50 • 0479 34 26 74

03 776 46 83 (tel. en fax)

org.demunck@gmail.com

edmunck@hotmail.com

